

VÅPENKRIMINALITET

Kandidatnr: x
Henning Haraldsen

Veileder: IKKE BENYTTET (Vidar Halvorsen)
Leveringsfrist: 250403

Til sammen 16 905 ord

Innhold

1	<u>INNLEDNING</u>	I
2	<u>METODE</u>	2
2.1	KILDER	2
2.2	UTVALGTE LAND	2
2.3	STATISTIKK	2
3	<u>OM LANDENE</u>	4
3.1	USA	4
3.1.1	INTRODUKSJON	4
3.2	ENGLAND/ WALES	4
3.2.1	INTRODUKSJON	4
3.2.2	VÅPENLOVER.....	5
3.3	JAPAN	6
3.3.1	INTRODUKSJON	6
3.3.2	VÅPENLOVER.....	7
3.3.3	DET JAPANSKE POLITI.....	7
3.4	SVEITS	8
3.4.1	INNLEDNING.....	8
3.4.2	VÅPENLOVER.....	9
4	<u>VÅPENBEHOLDNING</u>	10
4.1	GENERELT	10
4.2	NORGE	10
4.3	USA	11
4.4	SAMMENFATTENDE UNDERSØKELSER	11
5	<u>DE KRIMINELLES VÅPEN</u>	13

5.1	GENERELT	13
5.2	FORETRUKNE VÅPEN	13
5.3	ERHVERVSMÅTER	14
5.4	NORGE	14
6	<u>KRIMINALITET</u>	<u>16</u>
7	<u>KRIMINALITETSBIDET</u>	<u>17</u>
7.1	INNLEDNING	17
7.2	FEILKILDER	18
7.2.1	MØRKETALL	18
7.2.2	STRUKTURELLE, O.L. FEILKILDER.....	19
7.2.3	FEILKILDER MHT. KLASSIFISERING	20
7.3	DRAP I NORGE	21
7.3.1	FORANDRING?.....	22
7.3.2	ANDRE DØDSÅRSAKER	24
7.3.3	SKYTEVÅPENETS ROLLE	24
7.4	RAN I NORGE	26
7.5	DRAP OG RAN I ENGLAND/ WALES	28
7.6	SAMMENLIGNENDE UNDERSØKELSER AV DRAP	32
8	<u>STRATEGIER FOR Å BEKJEMPE VÅPENKRIMINALITET</u>	<u>35</u>
8.1	INNLEDNING	35
8.2	POLITIET	36
8.2.1	POLITIETS FIRE HOVEDROLLER.....	36
8.2.2	POLITIETS ORGANISERING	39
8.3	PÅTALEMYNDIGHETEN	42
8.4	DOMSTOLENE	42
8.5	LOVENE	43
8.5.1	ADFERDSREGULERING	43
8.5.2	VÅPENREGULERING	46
8.6	NULLTOLERANSE	46
8.6.1	BAKGRUNN	46
8.6.2	ERFARINGER	47

9	<u>VÅPENLOVGIVNING I NORGE.....</u>	<u>51</u>
9.1	DAGENS REGLER	51
9.1.1	KRAV TIL KJØPER.....	51
9.1.2	FORMÅL	51
9.1.3	KRAV TIL SELGER	52
9.1.4	OPPBEVARING.....	52
9.1.5	SPESIELLE VÅPENTYPER	52
9.2	HISTORIKK.....	53
10	<u>VÅPENLOVGIVNING I USA .....</u>	<u>56</u>
10.1	INNLEDNING.....	56
10.2	KORT HISTORIKK	56
10.3	NYERE REGLER.....	57
10.3.1	BRADY-LAW OG NICS	57
10.3.2	ASSAULT WEAPONS	58
10.3.3	SMUTTHULL	58
10.3.4	SELGERNE	59
10.4	ØVRIG	59
11	<u>SKYTEVÅPEN.....</u>	<u>61</u>
11.1	VÅPENTYPER	61
11.1.1	GEVÆRER.....	62
11.1.2	HÅNDVÅPEN	62
11.1.3	HAGLER	63
11.1.4	LUFTVÅPEN.....	63
11.2	KALIBER	63
11.3	VÅPEN AV MILITÆR KARAKTER.....	64
12	<u>KONKLUSJON.....</u>	<u>65</u>

Tabeller og diagrammer

Tabell 1, Antall våpen i forskjellige land, 1989.....	12
Tabell 2, Stjålne våpen i Norge.....	15
Tabell 3, Drap i Norge 1989 – 2002.	21
Tabell 4, Dødsårsaker i Norge, 2000.	24
Tabell 5, Drapsmetode 1995 - 2002, Norge.....	25
Tabell 6, Drapsmetode, skytevåpens andel, Norge.....	26
Tabell 7, anmeldte grove ran, Norge.....	27
Tabell 8, Våpentyper ved drap 2001/ 02, England/ Wales.	30
Tabell 9, Våpentyper ved ran, 1988 - 2002, England/ Wales.	31
Tabell 10, Internasjonal sammenligning av drap og skytevåpens andel.....	33
Tabell 11, Oppklaringsprosent, 1994 - 2000, Norge.....	40
Tabell 12, Tilbakefallsprosent, USA.....	44
Diagram 1, Etterforskede drap 1960 - 2001 i Norge.....	22
Diagram 2, Etterforskede drap, Pearsons R, Norge.	23
Diagram 3, Grove ran, Pearsons R, Norge.....	28
Diagram 4, Drap, Pearsons R, England/ Wales.	28
Diagram 5, Drap og ran, 1991 – 2002, England/ Wales.	29
Diagram 6, Drap og ran, andel begått med skytevåpen, England/ Wales.....	30

1 Innledning

Som en slags debattenes perpetuum mobile dukker diskusjonen omkring ”den økende volden”¹ i samfunnet stadig opp. Med krigstyper presenterer løssalgssavisene nesten ukentlig et nytt drap. Stadig yngre barneranere er på farten og truer med vold og våpen.

Rivaliserende bokstavgjenger skyter på hverandre i gatene og nok en familiefar har drept sine nærmeste med sitt tjenestevåpen fra HV...

Denne avhandlingen tar ikke sikte på å forklare alle fenomener knyttet til vold og kriminalitet, ikke engang å beskrive dem. Målet er avgrenset til å gi en beskrivelse av drap og ran hvor skytevåpen har blitt benyttet – slik de fortøner seg for oss nå og i den nære fortid. Er det en forandring på gang?

Først og fremst er fremstillingen knyttet til forholdene i Norge, men også andre land skal presenteres. Norge er et lite land og andre land har et større data- og erfaringsgrunnlag å spille på. Det vil dog være forskjellig hvor dyptgående disse landene omhandles.

I tillegg til en situasjonsbeskrivelse vil også strategier for å bekjempe denne type kriminalitet omhandles. Perspektivet er avgrenset til tiltak i regi av rettssystemet, inkludert de lovgivende organer.

Avhandlingen tar ikke sikte på å forene erfaringene fra de forskjellige landene til noen slags allmengyldig teori, som med stor sikkerhet kan forklare sammenhengen mellom tilgjengeligheten av skytevåpen og voldskriminalitet knyttet til disse. Selv innenfor små, avgrensede områder er slike konklusjoner ofte usikre, fordi det er vanskelig å isolere de faktorene som har innflytelse. Hvis man i tillegg skal bære med seg erfaringene fra et sted og anvende dem på et samfunn som på mange måter er ganske annerledes, sier det seg selv at man er på tynn is – utvalget er ikke lenger representativt for populasjonen.

---

¹ Anførselstegn fordi dette er en påstand, ikke nødvendigvis et faktum.

2 Metode

2.1 Kilder

I første omgang skal kriminaliteten beskrives. Det viktigste verktøyet i denne sammenheng er statistikk. "Alle" moderne samfunn samler inn data om ulike aspekter i samfunnet. Nå som internett har revolusjonert informasjonsutvekslingen er en masse statistikk tilgjengelig bare noen få tastetrykk unna. Så og si alle data som her presenteres er tilgjengelige på internett.

Det samme gjelder en god del sammenfatninger, undersøkelser og analyser. En rekke statlige organer utgir informasjon om sin virksomhet og forskning på internett. Private organisasjoner og andre benytter også internett for å formidle informasjon, men ønsker avogtil betalt for sine tjenester. Vitenskapelige publikasjoner finnes også i et stort antall.

Lærebøker og større publikasjoner lever dog hovedsakelig som papirbaserte bøker, fremdeles. Hovedkilden til de mer teoretiske og generelle betraktningene er bøker.

Nærmere drøftelser angående metode er gjengitt i tilknytning til dataene og undersøkelsene i de avsnitt som omhandler dem, i den grad jeg har funnet det nødvendig.

Endel materiale er tilgjengelig både på internett og på papir. Referansene viser i så fall til de pairbaserte utgavene fordi internettadresser har en viss flyktighet og man risikerer at disse blir skiftet ut.

2.2 Utvalgte land.

Utvelgelsen av de landene som er gjenstand for en noe dypere beskrivelse har foregått iht. to hovedkriterier; ved at informasjon om lovverk og statistikk er noenlunde lett tilgjengelig og/ eller at de har særtrekk som gjør dem interessante i forhold til temaet.

2.3 Statistikk

Statistikk er et viktig hjelpemiddel når samfunnet skal beskrives, men den kan ikke brukes ukritisk. Enda større forsiktighet må utvises dersom man ønsker å påvise sammenhenger mellom ulike fenomen. Selvom man finner at det er en sammenheng mellom skostørrelse og leseferdighet hos barn, så skal man være forsiktig med å presentere dette som en

årsakssammenheng. Dersom man ønsker å *forklare* sammenhengen, er det åpenbart at man må ha supplerende informasjon.

3 Om landene

3.1 USA

3.1.1 Introduksjon

USA skiller seg ut ved at det har høy våpentetthet og høy kriminalitet, samtidig som det har hatt en innflytelsesrik rolle, både militært, politisk, økonomisk og kulturelt. Den dominerende stillingen er delvis en følge av størrelsen – det bor mer enn 250 millioner mennesker i USA.

USA er et kolonisert land, og selv om dens forfatning er eldre enn mange europeiske, er det likevel naturlig å betrakte USA som en ung nasjon. Enten man forbinder USA med utbytting, fordrivelse, slaveri og hemningsløs kapitalisme, eller pionérånd, djervhet, sivilisasjonsbygging of frihet til å virkeliggjøre sine drømmer; ett karaktertrekk kan man kanskje enes om: USA er et land med en markert våpenkultur. Landet ble erobret fra indianerne med våpen i hånd, på prærien var skytevåpenet et av cowboyens arbeidsredskap, mafiaen brukte maskinpistoler mot politiet i forbudstiden, våpen kunne bestilles på postordre ungdomsgjenger kjører forbi og skyter hverandre og på enkelte skoler har man nå metalldetektorer for å forhindre at barn har med seg skytevåpen inn.

Essensen i denne anekdoten er at våpnene er mange og at de er lett tilgjengelige.

En omtale av de amerikanske våpenlovene er skilt ut i et eget kapittel (10).

3.2 England/ Wales

3.2.1 Introduksjon

England/ Wales (heretter ofte bare ”England”) ble valgt ut pga. flere forhold. Det foreligger en masse statistisk materiale om disse på internett, i tillegg til analyser og andre rapporter.

Vi har lenge hatt nære forbindelser til landet og vi deler også noen av prinsippene som ligger til grunn for politiets virksomhet. Både England og Norge har det syn at politiet i sin alminnelighet bør være ubevæpnet. Både Danmark og Sverige, som har et kriminalitetsbilde nokså likt vårt eget, er bevæpnet til enhver tid. Det samme gjelder et overveiende flertall av de øvrige landene i Europa og for USA.

En forskjell mellom England og Norge er at England har en adskillig større befolkning, hvortil andelen av fremmedkulturelle er større enn hos oss. Noe av dette har sammenheng med at det ble gitt oppholdsrettigheter til innbyggere i de tidligere kolonistatene. Befolkningstettheten i England er adskillig større og de har også endel byer som er større enn vår ”storby” Oslo. Selv om England ikke fortjener å bli karakterisert som noe fattig land, er det ikke særlig kontroversielt å hevde at den gjennomsnittlige levestandarden i Norge er noe bedre. I Norge har vi dessuten et mer homogent samfunn, ikke bare etnisk, men også økonomisk, ved at forskjellene er mindre. I England har man fremdeles en slags overklasse i form av adelen – et fenomen som i liten grad har eksistert her hos oss, og som endog Grunnloven søker å sette en stopper for i form av sitt forbud i § 108 mot stamhus, etc. Slike sosiale spenninger kan medvirke til økt kriminalitet, bl.a. fordi ulike grupper har ulike muligheter til å realisere sine målsetninger.²

Skottland og Nord-Irland er altså ikke med, selv om områdene tilhører Storbritannia sammen med England og Wales. Det er bare praktiske omstendigheter mht. tid og tilgjengelighet av informasjon som er årsaken til dette.

Skottland har likevel en slags rolle i forståelsen av forholdene i England, fordi hendelser der foranlediget en nokså radikal endring av våpenloven.

3.2.2 Våpenlover

England har tillatt våpenbesittelse på samme grunnlag som hos oss; for rekreasjon, sport og jakt. Erverv på grunnlag av egenbeskyttelse har vært en teoretisk mulighet, kun sjeldent anvendt.

Britene fikk sin første omfattende våpenlov litt tidligere enn oss; i 1920. Den var motivert (i hvert fall delvis) utfra bekymring om hva bolsjevikiske arbeiderorganisasjoner kunne foreta seg.³ Loven påbød kontroll av kjøperens behov og skikkethet til å inneha våpen. I 1937 ble politiet pålagt å fraråde kjøp av våpen til selvforsvar. I 1964 var omkvedet at selv ikke de som i kraft av sitt arbeid e.a. håndterte store pengesummer hadde et reellt behov for selvforsvarsvåpen. Et forbud mot å bære en hvilken som helst gjenstand egnet til selvforsvar på offentlig sted, kom i 1953.

---

² Hauge, 2001, s. 91.

³ Malcolm.

I 1968 kom en ny våpenlov og etter dette var behovet for selvforsvar ikke lenger godkjent overhode. Til forskjell fra den norske loven på denne tiden, måtte man ha tillatelse også for å ha hagle.

England har videre praktisert en mer aktiv form for løpende vurdering av tillatelsen. I 1995 ble perioden satt til 5 år, hvoretter tillatelsen må fornyes.

Som følge av massedrapene i Dunblane, Skottland i 1996, hvor en mann drepte 16 barn og læreren deres, innførte man i 1997 et forbud mot håndvåpen – pistoler. Forbudet medførte at samtlige våpen – 160 000 – av denne typen måtte innleveres. Dette skal ha kostet skattebetalerne 90 mill. pund.

3.3 Japan

3.3.1 Introduksjon

Japan er et industrialisert og teknologisk samfunn. Det hadde en militær stormaktsrolle som nå har gått tapt, men som er kompensert ved en ledende økonomisk stilling. I forhold til andre nasjoner i Asia er levestandarden høy og velferdsordningene er av vestlig standard. Til tross for likheten med vestlige samfunn har landet også sin egen identitet, som bl.a. kommer til uttrykk ved at befolkningen er svært ensartet og nokså konform, f.eks. mht. sin autoritetstro.

Ved opprettelsen av politiorganisasjonen på slutten av 1800-tallet rekrutterte man endel samuraier som i forbindelse med opphevelsen av føydalsamfunnet ikke lenger hadde noe arbeid. Disse så det som forkastelig å bruke skytevåpen. Skytevåpen ble først introdusert for politiet som følge av en ordre fra de amerikanske okkupasjonsmyndighetene⁴ i 1946, hvilket ikke skjedde uten en viss motvilje.

Etter krigen ble militærets rolle redusert som følge av den nye grunnloven. Samlet sett fremsto således Japan som et samfunn hvor skytevåpen spilte en nokså liten rolle. Myndighetenes holdning fikk også konsekvenser for borgerne forøvrig ved at forbudet mot våpen, som ble innført allerede i 1588, ble videreført.

I år 2002 ble 24 personer drept med skytevåpen. Dette er et svært lite tall i internasjonal målestokk. Tallene for andre drap er også svært lave. Imidlertid opplever Japan en generell

---

⁴ “The Far East Commission” besto av mange land, men USA var de som de-facto hadde kontrollen.

oppsving mht. kriminaliteten. Politiet beslaglegger hvert år ca. 1000 våpen⁵ og mesteparten av disse er innsmuglet. Myndighetene innser at de ikke alene kan føre streng kontroll med tilflyten av våpen og har i regi av FN tatt initiativ til strengere regulering av skytevåpen.

3.3.2 Våpenlover

I dag kan private kun eie luftvåpen og hagler, iht. regler fra 1958. Alle disse må registreres og blant ca. 130 mill. innbyggere finnes kun 460 000⁶ våpen. Inntil 1971 var det dog tillatt å omsette småkalibrede rifler. På midten av 80-tallet var 27 000 av disse fremdeles i omløp. Når eieren dør må våpenet innleveres.

For å få tillatelse til å kjøpe hagle må man gjennom en omstendig prosess med søknader og vurderinger, inkludert medisinske. For å jakte må man gjennomføre et kursopplegg, ikke ulikt den ordningen vi har her i landet. Tillatelsene gjelder forøvrig for nokså kort tid av gangen.

3.3.3 Det japanske politi

Enkelte⁷ har beskrevet Japan som en politistat. Sammenlignet med USA og Vest-Europa har nok Japan et mer trykkende politi, men det blir galt dersom man oppfatter landet som et diktatur. Politiets fullmakter mht. ransakninger er vide, de kontrollerer hjem rutinemessig, varetektstiden før det må foretas rettslig vurdering er lang, osv. Så foruten å ha en befolkning som generelt er meget lovlydige har de også et mer effektivt system for å opprettholde denne statusen, men som altså kolliderer med noen av de frihetsidealer som vi bekjenner oss til.

Videre, hva angår det japanske politiet, kan det nevnes at politistudentene får 60 timers våpenundervisning. Det er visstnok mer en hva mange amerikanske mottar. I tillegg får studentene 180 timer med ulike former for kampsport, deriblant judo, hvorfra endel teknikker benyttes også av norsk politi. En god del politi opptrer ubevæpnet i tjeneste og det har vært lite fokus på bruk av skytevåpen i idrettslig sammenheng. Motsatt for kampsporter hvor man har mange turneringer med stor deltagelse fra politiets rekker. Ved å fokusere på og utvikle atletiske evner er det lettere å kunne mobilisere et alternativ til bruk av våpen.

---

⁵ <http://www.npa.go.jp/safetylife/jyuuki1/firearms.htm>

⁶ <http://www.jointogether.org/gv/news/summaries/reader/0,2061,561948,00.html>

⁷ F.eks. Koppel.

”Officer Beerbelly” som benytter sin revolver i nær sagt enhver sammenheng er et ukjent bilde for japanerne.

3.4 Sveits

3.4.1 Innledning

Sveits er på flere måter et særegent land. Det ligger i hjertet av Europa og huser befolkningsgrupper med tre forskjellige språk. Styringsmodellen er preget av et mer direkte demokrati enn andre stater i Europa, med utstrakt bruk av folkeavstemninger i den politiske beslutningsprosess. Denne vektlegningen av medbestemmelsesrett kommer også til uttrykk i kantonenes grad av selvstyre.

Sveits sto på Napoleons side for 200 år siden, men har senere tilstrebet en nøytral rolle, hvilket det klarte gjennom begge verdenskrigene. Etter siste krig valgte den å stå utenfor EU.

Tilliten til den enkelte kommer ikke bare til uttrykk i de politiske prosessene, men også i forsvarsordningen. Befolkningen er ikke særlig stor; ca. 7 mill., og dette sammen med landets nøytrale status, gjør at det er naturlig med en sterk, vernepliktig hær.

Det spesielle med forsvaret i Sveits er at samtlige stridsdyktige menn innenfor den vernepliktige alder (opp til 42 år) har fått utlevert våpen, som de må oppbevare hjemme. Altså et lignende konsept som vårt Heimevern, bare adskillig mer omfattende. I følge SwissInfo⁸ er ca. 320 000 militære våpen av den mest moderne typen delt ut. I tillegg kommer ca. 100 000 av et eldre våpen. Sveits har således en militær bevegning som er over tre ganger større enn hos oss. Det blir som om vi skulle hatt ca. 250 000 militære våpen i private hjem, i stedet for 80.000.

Selvom Sveits har fire offisielle språk, er det likevel et land som ikke bærer preg av store kulturelle eller andre spenninger mellom befolkningsgruppene. Det er et velferdssamfunn uten store grupper som økonomisk faller utenfor. Kriminaliteten er lav, omtrent på vårt eget nivå.

Et annet særtrekk med Sveits er den plass som våpnene har i privat sammenheng. Verdens største skytterstevne arrangeres i Sveits. Skytebanene er tallrike, og skyttestevner kombineres ofte med festivitets som varer over flere dager.

---

⁸ <http://www.swissinfo.org>

3.4.2 Våpenlover

Inntil nokså nylig var hvert kanton selv ansvarlig for våpenreguleringen, unntatt for de våpen som ble karakterisert som krigsmatriell, (deriblant militære automatgeværer). I 1999 ble imidlertid en føderal lov gjort gjeldende som regulerer alle salg gjennom autoriserte våpenhandlere. Private salg er fremdeles tillatt, men i denne forbindelse er det ikke nødvendig med godkjenning fra myndighetene for å kjøpe. Private kjøp skal imidlertid dokumenteres ved en skriftlig kontrakt som partene må oppbevare i 10 år.

Som følge av bl.a. et massedrap i Zug høsten 2001 har man begynt å debattere om det burde innføres enda strengere regler. Det har videre blitt hevdet at etter den kalde krigens opphør er ikke de beredskapsmessige hensyn like påtrengende, og at man derfor bør vurdere nødvendigheten av å oppbevare militære våpen i de tusen hjem. Et motargument mot inndragning er at det vil gjøre det vanskelig for mannskapene å utføre den lovpålagte årlige, lokale skytetreningen.

4 Våpenbeholdning

4.1 Generelt

Et av de første problemer man møter når våpenkriminaliteten skal utredes er mangelen på data angående forskjellige nasjoners våpenmasse.

Vi kan telle voldsepisodene, ranene og drapene med den sikkerhet som normalt tillegges slike tall, men det er vanskeligere å anslå mengden av skytevåpen i omløp. Noe sentralt eller lokalt register finnes ofte ikke, vi er derfor henvist til spørre- og selvrapporteringsundersøkelser og mer eller mindre kvalifiserte gjetninger basert på tildels fantasifulle operasjonaliseringer.⁹ Kunnskap om lovregulering av tilgjengeligheten hører også med til bildet, men er sjelden egnet til å gi annet enn formodninger.

I tillegg til de legale våpen vil det også være illegale sådanne. Tallet på disse er naturlig nok enda vanskeligere å fastslå. Intervju- og selvrapporteringsundersøkelser, samt opplysninger fra politiet mht. beslag etc., er de viktigste kildene på dette området.

4.2 Norge

Her i landet registreres skytevåpen lokalt i det enkelte politidistrikt/distrikt. Noe nasjonalt register finnes ikke, men det arbeides for å innføre et. Politidirektoratet har gjort en undersøkelse og opplyste i 2001¹⁰ at det var over 990 000 registrerte våpen her i landet fordelt på 446 282 private og 4 144 kollektive (hovedsakelig skytterlag) eiere. I tillegg kommer ca. 500 000 uregistrerte hagler og et ukjent antall våpen fra krigen og innsmuglede våpen. Dessuten militære våpen hvorav ca. 80 000 er fordelt til HV-mannskaper som oppbevarer disse hjemme. Antall våpen som kan disponeres av private utgjør således ca. 1,6 millioner.

I år 2001 hadde vi 1 961 548 husstander og 446 282 private våpeneiere. Noen av disse kan tilhøre samme husstand. Det samme gjelder HV-mannskapene. Dersom vi anslår at 400 000 husstander har våpen, utgjør dette 20%. Ved 450 000: 23%. Ved 500 000: 25,5%. Dersom vi antar at ingen husstand består av flere våpeneiere eller har våpeneier som også er med i HV, får vi ca. 525 000 husstander med våpen; 26,8%.

---

⁹ F.eks. salgstall for våpenblader.

¹⁰ Pressemelding 060701.

En rapport¹¹ skrevet av Martin Killias basert på ICS's¹² tall fra 1989 oppga at 32% av norske husstander har skytevåpen.

4.3 USA

En hyppig sitert kilde til overslaget på antall våpen er de undersøkelsene som foretas i forbindelse med valgene. I 1988 var andelen våpeneiere blant de som stemte i presidentvalget 27,4%.¹³ I 1996 var andelen angivelig steget til 37%.¹⁴

Økningen kan skyldes at flere har anskaffet våpen, men også andre forhold kan ha hatt en innflytelse: I 1988 var spørsmålet et ledd i en lang rekke ja/ nei avkryssningsbokser, mens man i 96 måtte skrive ja eller nei utenfor et isolert spørsmål om man eide et våpen. Det skal dessuten nevnes at ca. 60% oppga at de hadde stemt, mens det i virkeligheten var ca. 50%.¹⁵

Hos Killias er tallet 48%

I en undersøkelse¹⁶ foretatt i regi av National Institute of Justice kom man til at 25% av den voksne befolkningen hadde et eller flere våpen; tilsammen 192 millioner sådanne.

4.4 Sammenfattende undersøkelser

En kilde til informasjon er Verdens Helseorganisasjons ICS, hvorfra sammenligninger er gjort av Martin Killias, basert på undersøkelser fra 1989 og 1992.

---

¹¹ Killias.

¹² International Crime Survey.

¹³ 1988 CBS News General Election Exit Poll, gjengitt hos Lott, s. 36.

¹⁴ 1996 Voter News Service Poll, gjengitt hos Lott, s. 36.

¹⁵ Lott, s. 37.

¹⁶ Travis 1997.

Tabell 1, Antall våpen i forskjellige land, 1989.

Land	Totalt	Andel husstander med våpen
Norge	1,6	20 ¹⁷ – 32
USA	192	35 ¹⁸ – 48
England/ Wales	1,6	4,7
Sveits	x	27,2
Japan	0,46	X

Tall i millioner, andel i prosent.

Undersøkelsene er basert på telefonintervju og for Norges og USAs vedkommende synes anslagene høye. Det kan tenkes flere grunner til dette, f.eks. mangel på presisjon knyttet til svarene. Dette kan skyldes ulike forhold. En forklaring er av ren matematisk karakter: Dersom frekvensen av svarene ikke er likt fordelt, så vil sannsynligheten for gale svar også bli ulik. Sett at det reelle antall våpeneiere er 10%. Således har vi en liten gruppe reelle eiere, hvis gale svar medfører en underrapportering. Motsatt for de som ikke har våpen, en stor gruppe hvis gale svar medfører overrapportering. De svar folk avgir på spørsmål som dette er selvfølgelig ikke tilfeldige, men de er heller ikke 100% pålitelige. Dersom det ene svaret er uttrykk for en holdning eller annet som anses mer aktverdig enn det annet, så kan dette medføre at enkelte ikke svarer sant. Endog subtile forskjeller i spørsmålsformuleringen kan få betydning. Forskning har vist at vitner vil svare forskjellig på spørsmålene: ”Får du ofte hodepine?” og ”Får du av og til hodepine?”¹⁹

Dessuten kan det tenkes at utvalget er skjevt – at det ikke er representativt for populasjonen. Dersom vi eksempelvis går utfra en populasjon på 3 mill. husstander hvorav 0,5 mill. (16,7%) har våpen, så vil usikkerhetsmarginen være drøye 3 prosent med 99% sikkerhet når undersøkelsen omfatter 1000 personer.²⁰

¹⁷ Forsiktig anslag basert på Kripos' tall fra 2001, som nevnt over.

¹⁸ Travis 1997.

¹⁹ Lie s. 73.

²⁰ Holme og Krohn Solvang, s. 181.

5 De kriminelles våpen

5.1 Generelt.

Et skytevåpen er i sitt vesen konstruert for å påføre skade. Skadeformålet har vært hovedhensikten ved utviklingen av kruttdrevne våpen. Ettersom skyttersporten fikk utbredelse ble det konstruert våpen med henblikk også på dette og som er mindre praktiske å anvende i en voldssituasjon. Et overveiende flertall av skytevåpen blir uansett benyttet til fredelige og lovmessige anvendelser, selv om de ikke er spesielt konstruert for konkurranse eller jakt. Fra en mer pragmatisk synsvinkel blir det derfor galt å ensidig fremheve skadepotensialet og voldskaracteren.

For de kriminelle derimot, så må det antas at det er våpenets evne til å påføre skade på en enkel måte, som er den dominerende motivasjonsfaktoren for å benytte dem. Men formålet behøver ikke å være legemsbeskadigelse som sådan – også som trusselverktøy har skytevåpen en funksjon. Dessuten kan kriminelle føle et mer markert behov enn andre for å bære et våpen til bruk i selvforsvar. Enten mot rivaliserende kriminelle, eller for å unnsnippe pågripelse.

5.2 Foretrukne våpen

Hva slags våpen den kriminelle foretrekker vil variere med vedkommendes forsetter. En som planlegger drap på flere vil kanskje ønske seg et militærvåpen, som kan avgi mange skudd uten at det må foretas ladegrep eller magasinbytte. En ransmann vil kanskje legge vekt på at våpenet er lett å skjule, for ikke å bli avslørt for tidlig. Når ranet er gjennomført vil både de som ønsker å beholde våpenet og de som ønsker å kvitte seg med det ha fordel av at våpenet er lite og lar seg skjule.

I tillegg til hensiktsmessighetsvurderinger kan det tenkes at den kriminelle er preget på et mer følelsesmessig plan mht. hva slags våpen som oppfattes som "tøft" eller "kult". I denne forbindelse kan det tenkes at det øvrige kriminelle miljøet har en påvirkningskraft, i tillegg til forestillinger som er skapt av actionfilmer, og lignende.

Til sist spiller også tilgjengelighet en rolle. Hva slags våpen som er mest hensiktsmessig eller hva slags våpen den kriminelle mest ønsker seg, er uvesentlig all den tid slike våpen ikke er å få tak i.

Karikaturen, eller like gjerne; skrekkbildet, av en raner er en figur med finlandshette og avsagd hagle. Tidligere var ikke hagler lisenspliktige og de ble solgt fritt til alle over 18 år. Nå har man ikke lenger like lett tilgang til dem og det kunne vært interessant å undersøke om dette har medført en nedgang i kriminaliteten. Desverre registreres ikke våpentype av politiet og en undersøkelse vil derfor måtte basere seg på en gjennomgang av en anselig mengde sakspapirer.

5.3 Erhvervs måter

Et våpen kan anskaffes på forskjellig vis.

- Kjøp, legalt eller illegalt fra forretning eller privat selger.
- Tyveri fra enten private, forretninger, forsvaret eller skyteklubber.
- Produsert ved å modifisere plomberte våpen eller ved å bygge om startpistoler og våpenkopier.
- Produsert fra bunnen av.
- Smugling.
- Væpnet konflikt.

5.4 Norge

Så vidt jeg vet har det ikke vært forsket spesifikt på våpenbruk og besittelse blant kriminelle her i landet. I en undersøkelse²¹ av grove ran fremkom det at samtlige 14 av de intervjuede hadde brukt en eller annen form for våpen under ranet. 9 av disse var ”skytevåpen”, men kun 5 var ekte. En raner oppga at han hadde ekte våpen men at det var uladd. Utvalget av informanter er lite og basert på en ikke-sannsynlighetsutvelging ved selvseleksjon. Å generalisere funnene vil derfor være lite vitenskapelig.

Når et våpen blir stjålet vil det befinne seg i kriminelle hender, men det er ikke dermed sagt at våpenet vil bli brukt til drap eller ran. Antall stjalne våpen har sunket gjennom de siste årene:

---

²¹ Hovedfagsoppgave, Inst. for Kriminologi, UiO, ”Grove ran – slik utøverne ser det”, 1997.

Tabell 2, Stjålne våpen i Norge.

År	Stjålne våpen	Antall saker
2002	171	64
2001	216	90
2000	230	98
1999	234	110
1998	299	153
1997	299	139
1996	302	140
1995	399	176
1994	321	182
1993	654	266

Fem av våpnene for hele perioden er forsvarrets AG-3. I år 2002 kom 13 våpen, hvorav 6 militære, til rette. Gjennomsnittlig ble det tatt 2,46 våpen i hver sak.

Antall beslaglagte våpen vil også kunne gi oss en ide om antallet og hva slags våpen de kriminelle besitter. I år 2001 beslagla politiet snaue 550²² våpen, hvilket var en økning på 16,6% i forhold til år 2000.

Kripos fører ikke statistikk mht. hvorfra disse våpnene kommer, men har uttalt²³ at ca. halvparten av de beslaglagte våpnene kunne spores til våpenregistre. Resten må da ha vært uregistrerte hagler, våpen fra krigen, osv. Forøvrig må det bemerkes at våpen beslaglegges i en rekke ulike saker og behøver ikke være en følge av volds- eller annen alvorlig kriminalitet.

---

²² Media har referert tallene 540 og 549.

²³ Aftenposten 220502.

6 Kriminalitet

I dagligtalen benyttes ”kriminalitet” ofte som synonym for ”lovbrudd”. Innenfor jussen skiller man mellom forskjellige lovbruddskategorier og et hovedskille går mellom forbrytelser og forseelser. Da straffeloven ble vedtatt i 1902 representerte disse de grove og de mer tilgivelige forgåelsene, men noen skarp grense er ikke lenger så lett å trekke. Viktigst er kanskje skillet for påtalemyndigheten, som derfra i grove trekk utleder virkeområdet for sin påtalekompetanse.

Det er et vidt spekter av handlinger som kan foretas med skytevåpen. Det kan være snakk om et angrep på vårt aller helligste gode, livet selv, eller det kan være snakk om et brudd på formaliteter nedfelt i en forskrift.

De groveste handlingene angår drap, ran, etc., og rundt disse handlingene er lovgivningen nokså statisk. I den grad det skjer endringer vil det som oftest være i forbindelse med nye strafferammer. Det er en stor grad av konsensus omkring straffverdigheten av disse handlingene, og denne konsensusen går også på tvers av tid og sted. Dette handler altså om de ”egentlige” forbrytelser, som romerne kalte ”mala prohibita”.

I motsatt ende av skalaen viser storting og regjering litt mer aktivitet. På dette området er det større rom for nykriminalisering, som gir nye forbud, og mindre handlefrihet i form av påbud, etc. Her finner man de mer ordenspregede forgåelsene som romerne kalte ”mala per se”, altså forbrytelser som var klasifisert som sådane av menneskene, istedet for å være naturgitt.²⁴

---

²⁴ Hauge 1996, s. 14.

7 Kriminalitetsbildet

7.1 Innledning.

Statistikk er et verdifullt verktøy i samfunnsforskningen, men den har sine begrensninger. Statistikk består av data som er gjenstand for tolkning og som derfor kan forstås på forskjellige måter. Men også tidligere i prosessen er det feilkilder ved at den nødvendigvis ikke har fanget opp alle relevante tilfeller.

Dette kan vi kalle statistikkens iboende svakheter. Når man skal utrede et forhold må man være oppmerksom på disse. I tillegg må man vurdere bruken av statistiske data opp mot fordeler og ulemper knyttet til bruken av kvalitative metoder. En fremstilling av denne avhandlingens tema lar seg vanskelig gjøre uten bruk av kvantitative metoder. Den britiske politikeren Benjamin Disraeli hadde følgende å si om statistikk: "There are three kinds of lies; lies, damn lies and statistics" – et utsagn som kanskje har blitt en klisjé.

Det implisitte, som angår at man skal lese statistikk med en viss skepsis, er dog riktig nok. Et annet, mindre kjent sitat som kanskje enda bedre illustrerer statistikkens begrensninger er dette av Aaron Levenstein: "Statistics are like bikinis. What they reveal is suggestive, but what they conceal is vital". Begge disse sitatene representerer en viss skepsis. Det er vanskelig å finne utsagn som betoner det positive. Årsaken er neppe at disse egenskapene er fraværende, men kanskje heller at vår hang til å harsellere over ulike fenomener er mest anvendelig overfor situasjoner der mennesket på en eller annen måte kommer litt til kort.

Denne avhandlingen har fokus på to typer forbrytelser; drap og ran. I hvilken grad evner statistikken å gi et korrekt bilde av disse former for kriminalitet?

Generelt er det flere mulige feilkilder; noen hendelser forblir uoppdagede og noen blir ikke rapportert. Forskjellige instanser kan ha ulike kriterier for klassifikasjon av handlingene, og innenfor en instans kan kriteriene endres over tid.

7.2 Feilkilder

7.2.1 Mørketall

Når det gjelder drap, så er dette data som kommer til syne i både kriminalstatistikker og dødsårsakstatistikker. Politi og helsevesen står både som oppdagere, mottagere og videreformidlere av informasjon om denne type hendelser.

Drap er kanskje den type forbrytelse som i minst grad er beheftet med mørketall²⁵. Når et menneske dør vil det som regel bli lagt merke til – oppdagelsesrisikoen er stor. Samfunnet verdsetter menneskelivet høyt og vi har sterke tradisjoner for hvordan man behandler døde personer. I loven kommer dette til uttrykk ved at det sies at nærstående skal rapportere dødsfall til myndighetene.²⁶ Unnlatelse er straffbart.²⁷ Leger har også denne plikten.²⁸

Vi har ingen generell regel som påbyr anmeldelse av kriminelle forhold som allerede har funnet sted. Leger er dog forpliktet til å anmelde unaturlige dødsfall.²⁹ Dessuten har vi en regel om rapporteringsplikt for krematorier, som sier at alle kremasjoner skal varsles til politiet.³⁰ Denne regelen er ment å gi politiet en mulighet for å sikre bevis i de tilfeller de har behov for det. Enn videre har vi regler om likundersøkelse, likskjending o.a.

Jeg kjenner ikke til undersøkelser som angår generelle holdninger eller praksis mht. rapportering av dødsfall, men jeg antar altså at svært få unnlater å rapportere disse. Dersom denne tesen er korrekt vil vi ha et minimalt gap mellom faktiske og rapporterte dødsfall.

Et annet aspekt er dødsårsaken. For andre enn drapsmannen³¹ vil jeg tro at mange anser det som sin moralske plikt å anmelde mistenkelige dødsfall. Antageligvis er helsepersonell av samme oppfatning. Således at manglende ansvarsholdninger e.a. ikke kan antas å medføre mange manglende innrapporteringer. Unntak kan tenkes der vedkommende, det være seg

---

²⁵ Enkelte forfattere har anmodet om en viss forsiktighet angående bruken av dette begrepet, fordi anvendelsen kan være egnet til å ta oppmerksomheten bort fra at begrepet "kriminalitet" er en sosial konstruksjon. Således behøver ikke en kriminell handling å være klanderverdig objektivt sett, men karakteristikken kan ha den uheldige konsekvens at den opprettholder uønskede maktstrukturer.

²⁶ Lov 21. feb. 1930, skifteloven, § 12a.

²⁷ Lov 22. mai 1902, nr. 10, straffeloven, § 339.

²⁸ Lov 2. juli 1999, nr. 64, helsepersonelloven, § 36, 1.

²⁹ Ibid. § 36, 3.

³⁰ Lov 7. juni 1996, nr. 32, gravferdsloven, § 10, 5.

³¹ I 1998 ble 17 menn og 2 kvinner dømt for drap. Kriminalstatistikken 1998 tabell 43.

nærstående eller helsepersonell, kommer i en lojalitetskonflikt mellom de som rammes av en mistanke og samfunnets behov for å oppklare slike situasjoner.

Jo alvorligere eller grov en forbrytelse er, desto større behov eller vilje for å anmelde vil normalt gjøre seg gjeldende. Et ran omfatter ikke bare frarøvelsen av en gjenstand eller verdier, men også en uttrykt trussel mot offerets helse eller liv. I mange tilfeller medfører hendelsen et traume i form av en eller annen angstreaksjon, selvom offeret ikke kom til fysisk skade eller ble fratatt egne gjenstander eller verdier. Kun et fåtall opplever langvarige, psykiatriske problemer.³² Ran er en forbrytelse som blir betraktet som nokså alvorlig, enn om den ikke kvalifiserer til samme moralske fordømmelse som drap.

Ranshandlinger har imidlertid flere fasetter som kan påvirke rapporteringshyppigheten. Faktorer som gjerningspersonens og offerets identitet, sosial kontekst og verdien på det som raneren stjeler vil kunne variere sterkt. Som et utgangspunkt kan man anta at ran som skjer mellom ukjente, i offentlighet og omhandler store verdier ofte blir rapportert. I de tilfeller det er en slags forbindelse mellom offer og gjerningsperson, hvor offeret kanskje ikke ønsker publisitet omkring offerets egne handlinger, kan man anta at rapporteringsivoren ikke er like stor. Eksempelsvis for horekunden som blir ranet av den prostituerte og hennes hallik. Dersom rollene byttes om og den prostituerte er ransofferet, så kan manglende rapportering skyldes vedkommendes mistillit til politiet. Det er dessuten lett å anta at ran innenfor kriminelle miljøer, f.eks. for å inndrive mer eller mindre berettiget gjeld, ikke så hyppig blir anmeldt til politiet. Således kan det antas at det er noe mørketall - at det foretas ranshandlinger som ikke kommer til syne i anmeldelsesstatistikkene.

7.2.2 Strukturelle, o.l. feilkilder

Det kan imidlertid tenkes at det foreligger strukturelle eller andre hindringer for rapportering av mistenkelige dødsfall og oppklaring av slike saker. I denne forbindelse kan nevnes den tidligere lovbestemmelsen angående legers rapporteringsplikt, som var formulert som en plikt til å rapportere straffbare forhold.

Ved å omformulere plikten og utgi nærmere retningslinjer for hvordan den skal forstås kan man ha oppnådd at flere tvilsomme tilfeller blir rapportert. Ved å pålegge leger en plikt i

---

³² Hovedfagsoppgave, Grove ran...

alle tilfeller hvor dødsfallet ikke umiddelbart fremstår som naturlig letter man dessuten vedkommendes kvaler i forbindelse med en lojalitetskonflikt, slik at den som rammes av mistanken ikke like lett kan bebreide legen for han eller hennes mistenksomhet.³³

En lignende utvidelse av plikten til å foreta undersøkelser ble også tillagt påtalemyndigheten. Forut for dette ble kompetansen til å beslutte undersøkelse flyttet fra domstolene til påtalemyndigheten, hvilket kan ha bidratt til å forbedre kvaliteten på resultatet av undersøkelsen, fordi det deretter gikk mindre tid mellom dødsfallet og undersøkelsen fant sted.³⁴

Når det gjelder ran, som kanskje ikke blir registrert med samme omhu som drap, kan det lettere tenkes at også andre forhold medvirker til at det er et misforhold mellom faktiske og rapporterte hendelser. Overgangen fra et papir- til et databasert registreringssystem (Strasak) hos politiet var en endring i registreringsmetode, som ga utslag på kriminalstatistikken ved at antallet etterforskede saker skjød i været når politidistriktene innførte det nye systemet.³⁵ Et annet forhold som påvirket de rapporterte tallene var et rundskriv i 1994 med anvisning på nærmere regler for hvordan saker skulle registreres. Dette medførte at praksisen sansynligvis ble mer ensartet og at hendelser som tidligere ble registrert som kun ett lovbrudd (typisk det alvorligste) heretter ble brutt opp og registrert som flere i de tilfellene det var aktuelt.³⁶

7.2.3 Feilkilder mht. klassifisering

Kripos og SSB har ulike tall i sine statistikker. Samlet sett kan vi anta at det er et nært samsvar mellom anmeldte og faktiske drap. Det kan tenkes at enkelte drap passerer uoppdaget, men det kan også tenkes at et anmeldt drap viser seg å ha en naturlig forklaring. I den grad slike tilfeller eksisterer vil de kunne gi et ikke ubetydelig prosentmessig utslag, men i relle tall vil summen være liten fordi vi har et nokså lite antall drapssaker i løpet av et år.

---

³³ Olaussen 1995.

³⁴ Ibid.

³⁵ Olaussen 1996(b).

³⁶ Ibid.

Dersom vi foretar sammenligninger på tvers av landegrensene vil klassifiseringsspørsmål være mer aktuelle. Eksempelsvis kan nevnes at drapsstatistikk fra Sveits ofte omfatter forsøk på drap, hvilket ikke er tilfelle for særlig mange andre. Mer vanlig er å inkludere uaktsomme drap, men dette problemet hefter ikke ved de land som omtales her.

7.3 Drap i Norge.

Antall drap her i landet utgjør ca. 40 per år. For tiårsperioden 1991-2000 gir Kripos' statistikk et gjennomsnitt på 37,8 drap, mens SSB's statistikk over anmeldte drap i samme periode gir en gjennomsnitt på 40,8. Grunnen til at tallene varierer er ulike klassifikasjonskriterier. SSB utgir også en egen dødsårsakstatistikk. Gjennomsnittstallet for denne er 39,6 i samme periode.

Tabell 3, Drap i Norge 1989 – 2002.

Kilde	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	Gj.snitt ³⁷
Anmeldte			51	46	39	34	43	43	38	38	37	49	41		40,8
Kripos	48	46	55	41	41	29	34	39	39	36	38	44	37	42	37,8
Dødsårsak		49	66	47	42	34	45	47	41	43	38	53			39,6

Datagrunnlaget for tabell 4 – anmeldte drap og Kripos er ikke identiske, men begge angår brudd på straffelovens § 233. Kripos baserer sine tall på antall siktelser og registrerte saker hvor det ikke er tatt ut siktelse. Etterforskningen kan ta tid og det kan derfor være en latenstid mellom den tid hendelsen finner sted og siktelsen utferdiges.

Dødsårsaksstatistikken favner noe videre enn de foregående, ved at den også omhandler tilfeller som legemsbeskadigelse med døden til følge, m.fl. – altså hendelser som ikke er forsettlige drap.

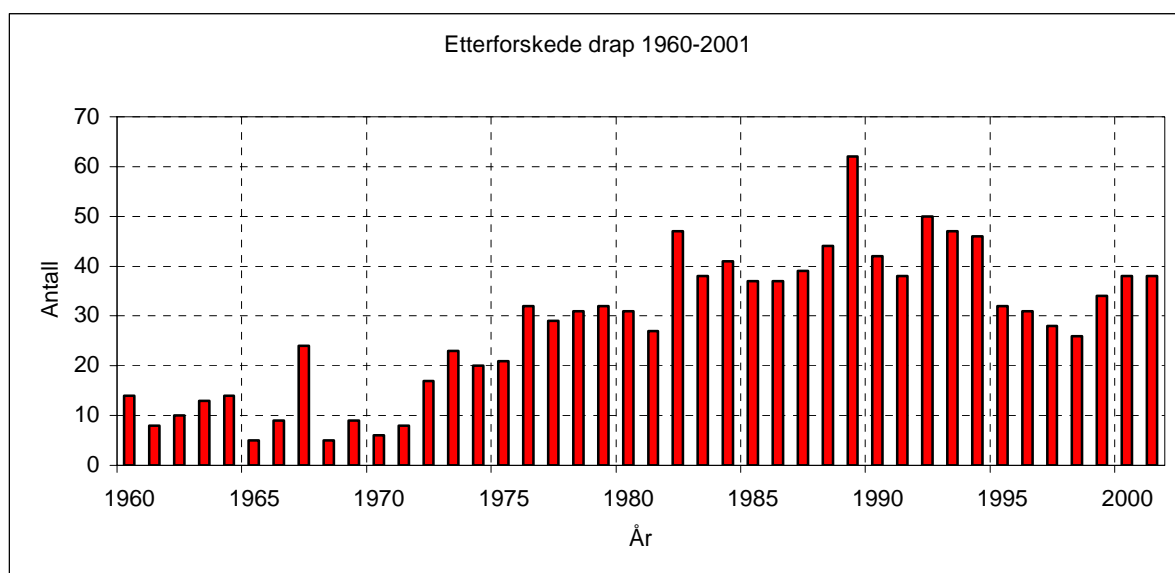
---

³⁷ 1991-2000.

7.3.1 Forandring?

En annen statistikk av interesse er kriminalstatistikkens tabell 5 som omhandler etterforskede lovbrudd. Denne har den fordel at den er lett tilgjengelig tilbake til 1960.

Diagram 1, Etterforskede drap 1960 - 2001 i Norge

For hele perioden har vi et gjennomsnitt på 28,2. Andre mål for sentraltendensen er; modus på 38 og median på 31. Dette gir tyde på en negativt skjev³⁸ fordeling, eller venstreskjev,³⁹ slik den karakteriseres av andre. Mao.: De lave verdiene er lenger fra gjennomsnittet enn de høye.

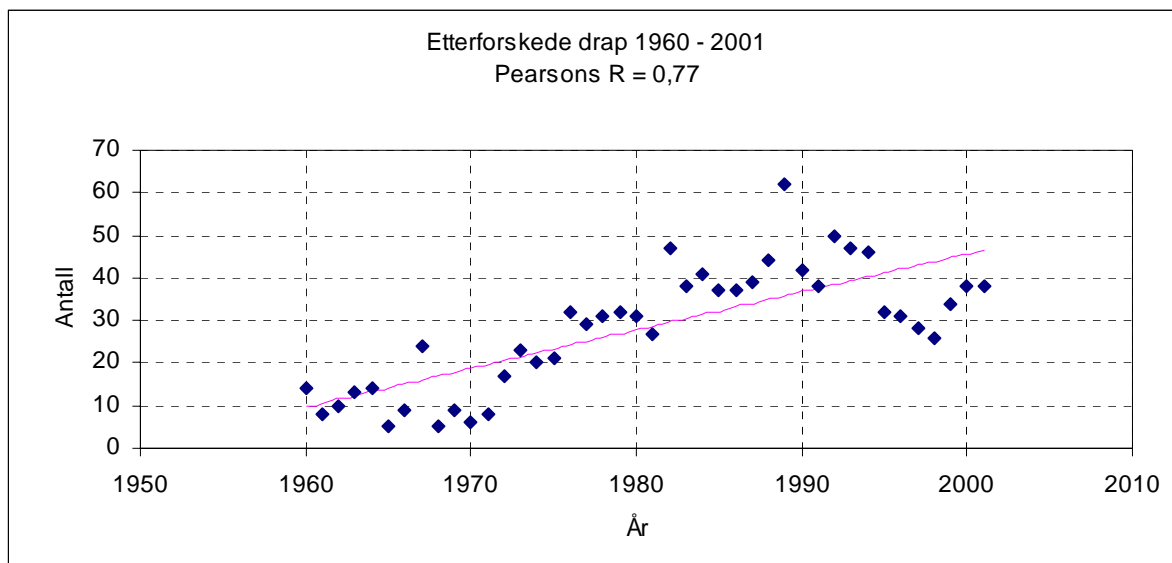
Diagrammet viser at fram til ca. 1975 (altså i 15 år) var frekvensen et stykke under gjennomsnittet, mens den senere (i drøye 25 år) har vært noe over.

For lettere å danne seg et bilde av forandringen over tid presenteres de samme tall i et punktdiagram med en linje som viser Pearsons R – produktmomentkorrelasjonskoeffisienten.

³⁸ Øhrns terminologi.

³⁹ Holme og Krohn Solvangs terminologi.

Diagram 2, Etterforskede drap, Pearsons R, Norge.

Pearsons R er et uttrykk for den lineære sammenhengen mellom to variabler. Tallet 0 indikerer at det ikke er noen sammenheng, mens tallet 1 indikerer at sammenhengen er maksimal. Når Pearsons R=1 vil vi således kunne fastslå nøyaktig verdien på den ene akse ved å kjenne til verdien på den andre.

Det kan være vanskelig å forestille seg særlig mange endringer i et stabilt samfunn som vårt, som kan påvirke drapstallet fra det ene året til det annet. Hvis man derimot betrakter forandringene over endel lenger tid, kan det tenkes at endrede forhold, mht. økonomi, strukturer, kultur, o.a., har spillt en rolle og at det kommer til uttrykk i statistikken.

Linjen stiger mot høyre hvilket betyr at det har vært en økning i antall drap. Økningen fremgår for såvidt av diagrammet for antall drap også, men ved å beregne Pearsons R får vi et mer presist uttrykk for hvor stor relasjonen mellom tid og antall drap er. Stigningstallet er 0,89, hvilket representerer den teoretiske økningen i antall drap per år.

Vi må imidlertid være klar over at linjen ikke gir noen pålitelig predikasjon for data utenom det området vi har undersøkt. Dette er opplagt dersom vi følger linjen bakover i tid. Ved ca. 1950 vil linjen krysse nullpunktet. Det er absurd å anta at drapstallene på 40-tallet var negative.

7.3.2 Andre dødsårsaker

For bedre å forstå drapstallenes betydning kan man benytte ulike perspektiv. Vi kan betrakte drapstallene over tid, slik vi allerede har gjort. Vi kan dessuten undersøke hvilken andel drap utgjør i forhold til alle dødsfall, vi kan sammenligne dem med forskjellige former for ulykker og vi kan sammenligne dem med antall selvmord, etc. Vi kan også sammenligne våre tall med tallene fra andre land. (I dette perspektivet blir de reelle tall misvisende. Man benytter derfor forholdstall knyttet til befolkningen). Ved å ha kunnskaper om dette kan man bedre forståelsen for hva slags problemer man egentlig står overfor og foreta mer velbegrunnede disposisjoner iht. forebygging. Skal innsatsen konsentreres om dødsfall i trafikken, selvmord blant unge, dødsfall pga. feil legebehandling eller sjalusidrap i hjemmene? Et diplomatisk, og utvilsomt også riktig standpunkt, er vi skal forsøke å løse alle problemene – men prioriteringer må likevel foretas. Skal vi bruke to milliarder på å utbedre et ulykkesbelastet veistrekke og/ eller to milliarder på et forskningsprosjekt som skal utrede konsekvensen av ikke å inndra alle private våpen, samt en evt. gjennomføring av dette forehavende?

Her skal ikke tas stilling til disse spørsmålene. Jeg ønsker bare å henlede oppmerksomheten mot at proposisjonene bør vurderes. Spørsmålet videre er ikke bare hva som er den mest hensiktsmessige anvendelsen av ressurser, men bærer dessuten inn i en debatt om etikk, om man kan sette en prislapp på menneskelivet, osv.

Følgende er hentet fra SSB's dødsårsaksstatistikk, år 2000:

Tabell 4, Dødsårsaker i Norge, 2000.

Årsak	Reelle tall	Prosent
Drap	53	0,12%
Selvmord	541	1,23%
Ulykker	1752	3,98%
Totalt	44018	100%

7.3.3 Skytevåpenets rolle

Kripes fører et såkalt modusregister hvor drapsmetoden noteres. Merk at tallene i tabellen angår antall saker, ikke antall ofre. En sak kan ha flere ofre.

Tabell 5, Drapsmetode 1995 - 2002, Norge.

Modus/ våpen	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Kniv	14	14	14	14	8	14	15	11
Øks	1	-	-	2	-	-	1	1
Hagle	2	3	2	2	4	6	1	2
Revolver	3	-	2	1	3	2	1	2
Pistol	1	5	4	4	1	3	4	1
Rifle	3	1	1	1	2	2	1	1
Maskingevær/- pistol	2	-	-	1	1	-	-	3
Kvelning	2	6	4	2	4	4	2	5
Stump vold	6	6	10	5	9	9	3	5
Medikamenter	-	2	-	-	1	-	1	-
Gift	-	-	-	-	1	-	-	-
Brann	-	-	-	-	-	-	2	-
Drukning	-	-	-	-	1	-	-	-
Ukjent	-	-	-	-	-	3	3	4

Fra massemedia i år 2002 ble vi kjent med tre saker hvor forsvarets AG-3 ble benyttet av HV-personell til å begå drap; i januar på Geilo, i september på Kongsvinger og i desember i Malvik. Tilsammen i disse sakene var syv ofre. I tillegg tok de tre gjerningsmennene sitt eget liv. Disse sakene kommer til uttrykk i tabellen under kategorien ”Maskingevær/ -pistol”.⁴⁰ Selvom det i 2002 ble foretatt adskillig flere drap med HV-våpen enn forutgående år, er ikke antall drap hvor skytevåpen ble benyttet spesielt høyt, hvilket fremkommer av følgende tabell:

⁴⁰ Innenfor militær fagterminologi er dette noe misvisende, da maskingevær betegner et helautomatisk tohåndsvåpen med støttefot eller annen støtteanordning.

Tabell 6, Drapsmetode, skytevåpens andel, Norge.

Metode	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	Gj.snitt
Skytevåpen	32,35	24,32	24,32	28,13	31,43	30,23	20,59	25,71	23,09
Kniv	41,18	37,84	37,84	43,75	22,86	32,56	44,12	31,43	31,30
Stump vold	17,65	16,22	27,03	15,63	25,71	20,93	8,82	14,29	16,08

Tall i prosent.

De mange drapene i år 2002 med HV-våpen er likevel en kilde til bekymring. Man har anslått den totale våpenmengde til å være ca. 1,6 millioner. Utfra en grovregning basert på 40 drap i året hvorav 25% begås med skytevåpen, kan vi si at det begås ca. 10 drap per år med skytevåpen.

I mangel på bedre indikasjoner kan tall fra Kripos (tabell 5) og Aftenposten⁴¹ gi grunn til antagelser om gjennomsnittlig 1,5 drap per år, hvilket jeg anser som et pessimistisk anslag. Tallet er i så fall 3 ganger høyere for HV-våpen enn for andre.

Dersom vi betrakter kun år 2002 blir bildet adskillig mer alarmerende: 7 drap per 80.000 våpen gir en faktor på 14:1 i forholdet mellom drap med HV-våpen og andre skytevåpen. Det kan antas at dette er et utslag av tilfeldigheter – når de reelle tall er små vil svingninger kunne utgjøre prosentvis markante forskjeller. Det er uansett påfallende at en slik dramatisk økning ikke synes å gi utslag på det sammenlagte antallet drap, jf. tabell 6.

Hvis vi legger til grunn en befolkning på 4,52 mill., får vi et forholdstall på 0,22 drap per 100.000.⁴² I forhold til antall *dødsfall*, jf. tabell 4, utgjør drap med skytevåpen ca. 0,03%.

Sett på avstand kan både de reelle tall og andelstallene oppfattes som relativt ubetydelige. For de som berøres av drapet vil det imidlertid oppleves som en stor tragedie. Dersom vi med noen håndgrep kan forhindre disse drapene ønsker vi å gjøre det. Som nevnt over vil kunnskap om dette virke veiledende ved valg av strategi for å minke kriminaliteten. Slike strategier omhandles i neste kapittel (8).

7.4 Ran i Norge

Desverre føres ikke landsdekkende statistikk som oppgir modus for ranene. Dersom man ønsker å utrede bruken av skytevåpen må man enten gå gjennom de enkelte

⁴¹ Aftenposten 300902 angir 21 drap på 17 år, men synes å inkludere drap i Sverige, drap på hunder, o.a.

⁴² Sml. tabell 9 i kapittel 7.6.

straffesaksdokumenter, utgå fra lokal statistikk der det finnes, basere seg på offer- eller gjerningsmannundersøkelser eller operasjonalisere utfra kriminalstatistikkens kategori ”grove ran”, e.a.

Mht. å bruke ”grove ran” som operator, så har en undersøkelse⁴³ utført i slutten av 1997 en viss interesse. Forskeren fant at 9 av de 14 intervjuede ranerne⁴⁴ var bevæpnet med ”skytevåpen”. Av disse var imidlertid 4 uekte, slik at ekte skytevåpen ble benyttet i 5/ 14 tilfeller. Grad av gyldighet av en slik operasjonalisering er diskuterbar. Uansett vet vi lite om dataenes pålitelighet. Ved å estimere våpenbruken kan man anslå verdier for et og et år av gangen, men ikke vurdere utviklingen over tid. Vi oppnår derfor ikke mer ved å estimere bruk av våpen enn ved simpelthen å lese statistikken for grove ran.

Tabell 7, anmeldte grove ran, Norge.

Anmeldte grove ran	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Antall	174	245	232	218	176	192	190	320	466	517	485

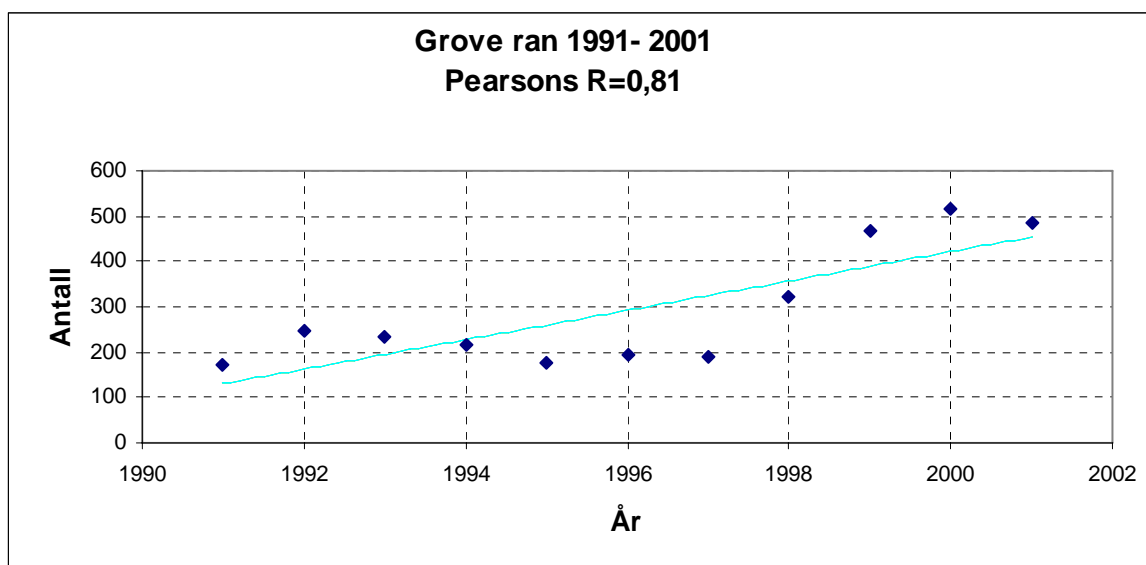
---

⁴³ Hovedfagsoppgave, Grove ran...

⁴⁴ Alle dømt for grovt ran, strl. § 268.

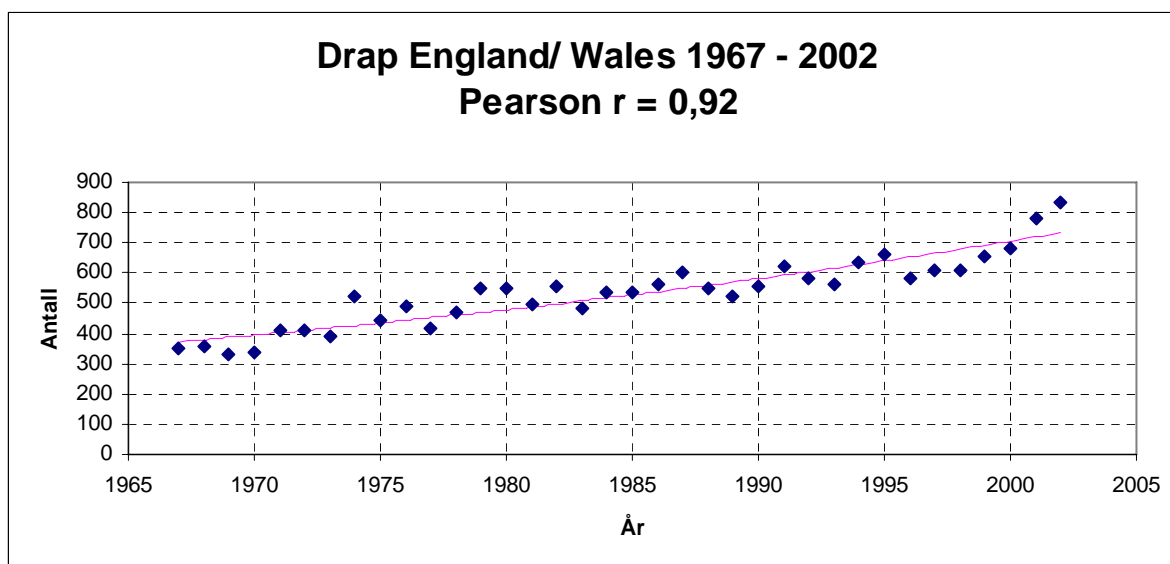
Diagram 3, Grove ran, Pearsons R, Norge.

Gjennomsnittet er 292 og det teoretiske stigningstallet er 32,4. Tidsperspektivet er kort, men økningen fra 1998 er værd å studere nærmere. I mangel på data angående våpenbruk forfølges ikke temaet videre her.

7.5 Drap og ran i England/ Wales

Diagram 4, Drap, Pearsons R, England/ Wales.

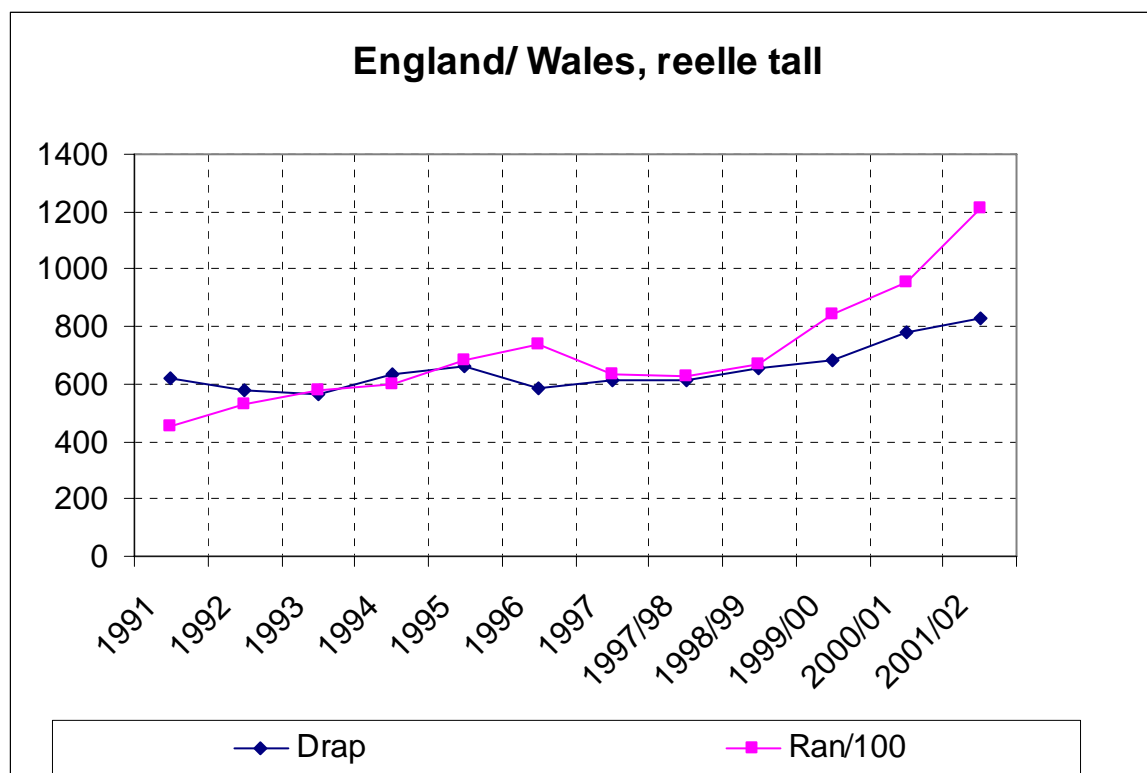

Gjennomsnitt: 534,7.

Pearsons R er her enda større enn for Norge (diagram 2). En forklaring på det er at de reelle tallene for England er mye høyere, slik at avvik fra gjennomsnittet ikke gir like store utslag. Stigningstallet for England er 10,10. (For Norge var det 0,89). Forskjellen var forventet

fordi befolkningen i England er mye høyere enn i Norge. Noe eiendommelig er det kanskje, at stigningstallet i forhold til befolkningen er tilnærmet identisk.⁴⁵

Diagram 5, Drap og ran, 1991 – 2002, England/ Wales.

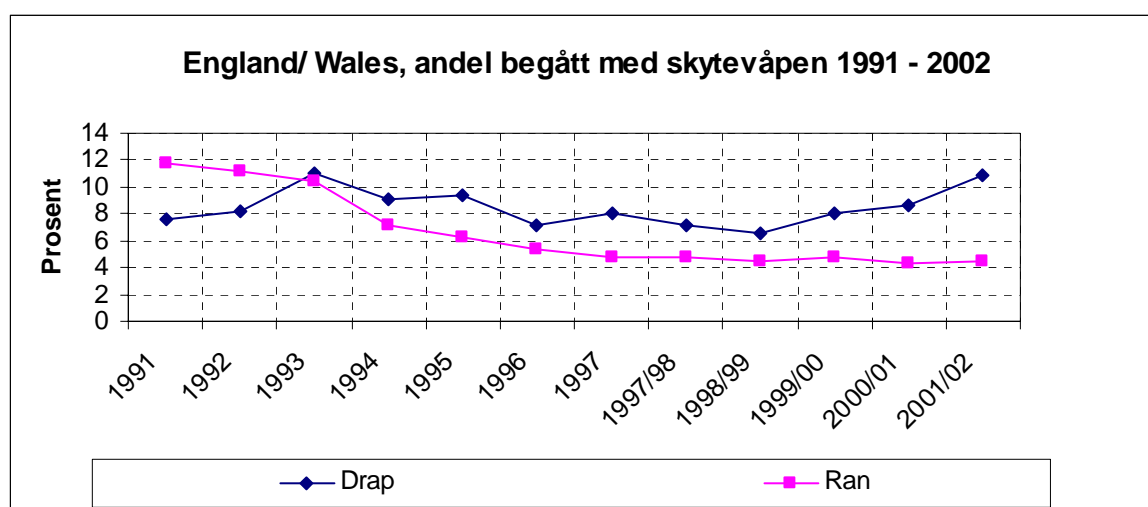

I 1997 skiftet man fra å følge kalender- til å følge finansåret (april-april). Tallene for 2001/02 er muligens noe høye som følge innføring av nye registreringsregler.

Tallene i de følgende tabeller og diagram inkluderer forøvrig ikke bruk av luftvåpen.

⁴⁵ Forholdet mellom England og Norges befolkning er 11,89 (iht. tall fra hhv. 1992 og 1993). Forholdet mellom stigningstallene er 11,34.

Diagram 6, Drap og ran, andel begått med skytevåpen, England/ Wales.

Som følge av massedrapet i Dunblane⁴⁶ 1996 ble det i juli 1997 innført forbud mot håndvåpen med kaliber større enn .22⁴⁷. I februar 1998 også de mindre håndvåpnene forbudt. Dette medførte at ca. 10% av den totale våpenmassen ble inndratt.

Etter forbudet har de reelle tall for ran øket, særlig etter 1998/99. Reelle tall for drap har også øket, men ikke like markert. Når det gjelder bruk av våpen er tendensen motsatt; andel ran begått med våpen har vært nokså stabil, mens andel drap begått med våpen har økt.

Man hadde kanskje en viss forventning om at våpenkriminaliteten skulle synke som følge av forbudet. Når så ikke synes å ha skjedd, er det ikke dermed sagt at våpenforbudet ikke har hatt noen effekt. En nedgang kan ha blitt oppspist ved at det samtidig har skjedd en økning av andre årsaker.

Ved å betrakte mer detaljerte tall angående våpenbruken får vi følgende bilde:

Tabell 8, Våpentyper ved drap 2001/ 02, England/ Wales.

Drap	Langløpet hagle	Avsagd hagle	Håndvpn.	Rifle	Uekte	Uident.	Andre	Totalt
01/02	20	1	59	1	0	12	2	95

Som en kuriositet kan nevnes at ytterligere 2 døde av skader påført av luftvåpen. I disse tilfellene ble de imidlertid brukt som slagvåpen.

⁴⁶ Skottland. Disse drapene inngår ikke i diagrammenne.

⁴⁷ Om kaliber i kap. 11.2.

Tabell 9, Våpentyper ved ran, 1988 - 2002, England/ Wales.

Ran	Langløpet hagle	Avsagd hagle	Håndvpn.	Rifle	Uekte	Uident.	Andre	Totalt
1988	241	451	1 321	12	185	X	x	2 586
1989	241	524	1 772	10	235	X	x	3 300
1990	280	448	2 233	27	279	X	x	3 817
1991	381	650	2 988	28	314	735	44	5 140
1992	407	605	3 568	20	276	779	53	5 708
1993	440	603	3 670	20	236	875	37	5 881
1994	278	386	2 479	16	203	680	82	4 124
1995	245	299	2 647	14	169	644	76	4 094
1996	237	247	2 575	11	178	538	146	3 932
1997	121	178	1 854	10	186	460	121	2 930
1997/98	98	168	1 811	9	190	447	113	2 836
1998/99	138	193	1 814	4	163	419	159	2 890
1999/00	138	217	2 561	12	228	432	243	3 831
2000/01	98	199	2 700	13	222	485	248	3 965
2001/02	143	201	3 841	16	277	549	296	5 323

Tallene for 88-90 er hentet fra Matthews.

Både for drap og ran ser vi at håndvåpnene har og har hatt hatt en betydelig rolle. Bruken av hagler har avtatt.

Håndvåpenets rolle synes ikke å ha blitt svekket nevneverdig etter forbudet som inntrådte i midten av 97 og begynnelsen av 98.

En måte å tolke dette på er at de legale håndvåpnene har spilt en marginal rolle og at forbudet ikke har medført synderlige endringer. For en bedre forståelse av dette trenger vi informasjon om hvorfra de kriminelle erverver sine våpen.

(Når det gjelder drap er det liten grunn til å tvile på tallenes pålitelighet, men for ran har man ikke samme visshet knyttet til våpenets egentlige karakter. Muligens er endel rapporterte håndvåpen egentlig uekte).

Foruten at tallene på ran har gått opp, så har også kriminalitet som innbrudd øket. Enkelte har satt dette i sammenheng med håndvåpenforbudet og hevder at økningen skyldes

publikums reduserte evne til å beskytte seg mot lovbrudd. En slik konklusjon krever adskillig nærmere analyse og det er all grunn til å være skeptisk. I England har man ikke samme tradisjon som i USA for å benytte håndvåpen til selvforsvar.

7.6 Sammenlignende undersøkelser av drap

Det florerer ikke av sammenlignende undersøkelser mht. forekomsten av drap og drapsmetoder i ulike land. Men noe finnes.

Verdens Helseorganisasjon (WHO) har gjentatte ganger uttalt at vold er et alvorlig helseproblem.⁴⁸ I 1998 ble det presentert en undersøkelse som omfattet 35 land som falt innenfor kategorien ”high-income” og ”upper middle-income”, iht. Verdensbankens klassifikasjoner.⁴⁹ Forskerne henvendte seg til 46 land og fikk svar fra 36 av dem. De samlet inn data angående forsettlige og uaktsomme drap, selvmord, og dessuten dødsfall med ukjent årsak - alle knyttet til skytevåpen. Tabellen er gjengitt i sin helhet i tillegget. Her er et utdrag⁵⁰ sortert etter skytevåpenets andel av det totale antall drap (ytterstste høyre kolonne) for HI og UMI-land respektivt:

---

⁴⁸ WHO ”The world report on violence and health”.

⁴⁹ Krug, E.G. (et al).

⁵⁰ Tabellen i sin helhet er gjengitt i tillegget.

Tabell 10, Internasjonal sammenligning av drap og skytevåpens andel.

Land	År	Befolkning	Totalt drap	Skytevåpen drap	Skytevåpen drap andel av total
HI-land			Per 100.000	Per 100.000	Prosent
Nord Irland	1994	1 641 711	6,09	5,24	86,0
USA	1993	257 783 004	9,93	7,07	71,2
Sveits	1994	7 021 000	1,32	0,58	43,9
Østerrike	1994	8 029 717	1,17	0,42	35,9
Canada	1992	28 120 065	2,16	0,76	35,2
Norge	1993	4 324 815	0,97	0,30	30,9
Finland	1994	5 088 333	2,81	0,86	30,6
Danmark	1993	5 189 378	1,21	0,23	19,0
Sverige	1993	8 718 571	1,30	0,18	13,8
England/ Wales	1992	51 429 000	0,55	0,07	12,7
Hong Kong	1993	5 919 000	1,23	0,12	9,8
Skottland	1994	5 132 400	2,24	0,19	8,5
Japan	1994	124 069 000	0,62	0,02	3,2
UMI-land					
Brasil	1993	160 737 000	19,04	10,58	55,6
Argentina	1994	34 179 000	4,51	2,11	46,8
Estland	1994	1 499 257	28,21	8,07	28,6

For HI-landene har vi at USA topper listen med mht. antall totale drap. Andelen drap begått med skytevåpen er nest høyest, bare forbigått av Nord-Irland. USA's andel er mer enn dobbelt så stor som andelen for Norge. Norge står nokså likt med Finland, men har en høyere andel drap begått med skytevåpen enn både Danmark og Sverige. Mange land har en lavere andel drap begått med skytevåpen enn Norge.

Nederst på listen finner vi Japan. Mht. det totale antall drap er Japan nest nederst, med kun England/ Wales under seg.

Det kan antas at tilgjengelighet til våpen er en faktor som har betydning for hvor mange drap som begås med dem. Undersøkelsen sier desverre intet om dette, men fra andre kilder

vet vi at våpentettheten i USA er høy. Den er også relativt høy i Norge. For Japan derimot, vet vi at tilgjengeligheten er dårlig.

Den høye andelen for Nord-Irland kan meget mulig forklares med den konflikten som har herjet landet i flere tiår. Enn om det ikke har vært en regulær krigstilstand, så har konflikten i hvert fall delvis vært av militær karakter. Dette alene vil medføre forhøyede drapstall. En mulig sideeffekt er at våpnene fra konflikten også anvendes i mer alminnelige disputer. Dessuten kan konflikten ha medført at enkeltes psykologiske sperrer mot å anvende vold er redusert på generell basis.

Sveits er også et land med stor våpentetthet. I europeisk sammenheng er andelen drap begått med skytevåpen høy, men det er likevel et langt sprang fram til USA. Det totale drapstallet skiller seg dog ikke ut fra det øvrige Europa.

De sør-amerikanske landene er tatt med for sammenligningens skyld. Forskjellen mellom Brasil og Argentina er ganske stor. Blant disse finner vi også Estland, som befinner seg i Europa men som har en såpass dårlig økonomi at den er plassert blant UMI-landene. Estland har en drapsrate som går de andre europeiske landene en høy gang. Andelen drap begått med skytevåpen er imidlertid omtrent på Norges nivå. Noe av forklaringen kan være de politiske og sosiale omveltningene som har funnet sted i hele Øst-Europa i tiden forut for undersøkelsen. Enn videre skal vi være oppmerksomme på at tallene som er samlet inn ikke nødvendigvis er representative for de tall man vil finne dersom man studerer landene over tid.⁵¹

---

⁵¹ I lys av andre kilder er det klart at Estlands tall for 1994 var unormalt høye. Men også "normalnivået" i årene før og etter har vært markant høyere enn for resten av det vestlige Europa.

8 Strategier for å bekjempe våpenkriminalitet

8.1 Innledning

Våpenkriminalitet omfatter en stor gruppe forskjelligartede handlinger, og tiltakene for å bedre lovlydigheten vil måtte variere. Et godt utgangspunkt vil være en erkjennelse om årsaken til den kriminelle handling. Det er et tema som alene kan fylle adskillige doktoravhandlinger.

En nødvendig forutsetning for ønsket om å reagere er at man definerer handlingene som et avvik man ønsker å komme til livs. Jeg skal la debatten omkring hvordan handlinger kriminaliseres ligge. I stedet legger jeg til grunn at drap og ran er problemer som samfunnet bør forsøke å redusere. Jeg kommer heller ikke nærmere inn på kriminologiens årsaksteorier. Derimot vil forslag til løsninger drøftes, både utfra et teoretisk ståsted og utfra mer konkrete tilfeller hvor vi har data som kan analyseres.

Arbeid for å bekjempe kriminalitet kan kategoriseres på forskjellige måter. Et grovskille går mellom tiltak som det offentlige står for, og tiltak som borgerne selv må organisere.

Dessuten kan de kategoriseres i forhold til hva slags karakter det har. Kriminalitet har mange årsaker og vi kan tenke oss praktiske, juridiske, økonomiske, sosiale og medisinske tiltak for å nevne noen.

Videre kan vi skille mellom hvem og hva tiltaket retter seg mot, den kriminelle, offeret eller objektet. Utfra et rettssikkerhetsperspektiv kan man skille mellom hvor inngripende tiltaket er overfor den enkelte.

Å forebygge kriminalitet er altså ikke en oppgave for politiet alene. Dette av flere grunner. Vi må anta at kriminalitetens årsaker er så omfattende og sammensatt at politiet hverken har evne eller mulighet til å favne over alt. Tidligere var politiets rolle på en måte mer omfattende enn hva den er i dag. De besørget en rekke forvaltningsmessige gjøremål, deriblant hadde de ansvar for å bevare byens arkitektoniske preg. Noen slike gjøremål har de fremdeles, f.eks. i forbindelse med utsteding av pass, skjenkebevillinger og ervervstillatelser for våpen. Et hovedanliggende for politiet i dag er å ivareta borgernes sikkerhet, opprettholde ro og orden, avverge og stanse lovbrudd samt å etterforske disse sakene, mm.

Det beste er selvfølgelig et samfunn hvor det ikke er behov for politi, et samfunn med minimalt av forgåelser. Dithen vil vi kanskje aldri komme, men selv for politiet er det en uttalt målsetning at lovbrudd skal forebygges.⁵²

I det følgende er fremstillingen ordnet iht. hvilket organ som forestår tiltakene. Kun organer som kan sies å være en del av rettssystemet er tatt med.

8.2 Politiet

8.2.1 Politiets fire hovedroller

Politiets virksomhet kan deles inn i flere kategorier; forvaltningsmessig, forebyggende, håndhevende og utredende. Endel tiltak kan sies å høre hjemme i flere kategorier, f.eks. ved at en effektiv respons ved ransalarmer har en avskrekkende, preventiv virkning. I disse tilfellene er tiltaket plassert i den kategorien som jeg anser å være mest relevant.

8.2.1.1 Forvaltning

Det forvaltningsmessige aspektet er knyttet til administrasjon av våpenloven med tilhørende forskrift. Politiet vurderer om søkerne er skikket til å inneha våpen, de kontrollerer virksomheten til de som driver med salg av våpen, de gjennomfører kontroll mht. oppbevaring hos private, mm.

I de tilfeller der lovbrudd i liten grad bremses av moralske overveielser vil risikoen for oppdagelse kunne ha en innflytelse på lovlydigheten. Derfor må myndighetene ha hjemmel til å kontrollere og samtidig vise evne og vilje til å benytte muligheten.

Enkelte har kritisert forskriftens ordning om kontroll av oppbevaring hos private ved å henvise til Grunnlovens § 102, som sier at: ”Hus-Inkvisitioner maa ikke finde Sted, uden i kriminelle Tilfælde”. Enhver er selvfølgelig berettiget til å mene hva man vil om forskriftens kontrollbestemmelse, men i juridiske kretser synes det å være bred konsensus om at Grunnlovens bestemmelse ikke er til hinder for å pålegge plikt hos den enkelte til å la myndighetene få utføre lovbestemte kontroller.⁵³ Disse er gjerne knyttet til sikkerhetsanordninger og har for såvidt ikke noe med kriminalitet å gjøre, (men unnlattelse på å etterkomme pålegg er ofte straffbart). Et eksempel er kontroll av ildsted som ofte besørjes av feiervesenet. Muligens er det mer naturlig å vende oppmerksomheten mot Grunnloven

---

⁵² Lov 4. aug. 1995, nr. 53, politiloven, § 2, 2.

⁵³ Andenæs 1990.

når politiet er den instans som utfører kontrollen, framfor når feieren kommer på besøk. Det kan være god grunn til å frykte at politiet i større grad enn andre etater vil anmelde lovbrudd som de får kjennskap til i forbindelse med inspeksjoner. For å redusere betenkelighetene har man derfor en bestemmelse om at inspeksjonen skal varsles to dager i forveien.

Betenkeligheter er tilstede også overfor menneskerettighetskonvensjonens⁵⁴ regler om respekt for privatlivet. Den nøyaktige rekkevidden av disse reglene skal ikke drøftes nærmere her. Professor Emeritus Johs. Andenæs frarådet vedtagelsen av kontrollbestemmelsen i sin betenkning til Norges våpeneierforbund.

8.2.1.2 Forebyggende

Å forebygge kriminalitet er en aktivitet som umiddelbart har en positiv klang og som de fleste vil gi sin tilslutning⁵⁵ Stortinget har erklært at forebygging er et satsningsområde og dette kommer til uttrykk bl.a. i politilovens bestemmelse i § 6, som anviser alminnelige regler for hvordan arbeidet skal utføres, deriblant at ”mål skal søkes nådd gjennom... forebyggende tiltak”.

Enn om man enes om tanken på forebyggingens fortreffelighet gjenstår å finne adekvate midler, og herom er meningene mange. Foruten å diskutere hva som er hensiktsmessige tiltak på generell basis, må man i forhold til politiets arbeid avgrense mot øvrige organers virkefelt.

Med inspirasjon fra medisinen taler man om primær, sekundær og tertiær forebygging.⁵⁶ Den primære retter seg mot en større, ubestemt masse, den sekundære mot risikogrupper og den tertiære mot den erklærte kriminelle. En inndeling kan også foretas iht. tiltakets karakter; spaning, patruljering, informasjon, holdningskampanjer, andre årsaksreducerende tiltak, etc.

Politiets viktigste rolle må antas å være i forhold til trusler som er nokså klart definerte. Mange drapshandlinger er impulshandlinger som finner sted innenfor hjemmets fire vegger. Det er ikke lett å forestille seg forebyggende tiltak i regi av politiet overfor disse

---

⁵⁴ Lov 21. mai 1999, nr. 30, EMK, 2. vedlegg, artikkel 8.

⁵⁵ Auglend, R.L (et al), s. 201.

⁵⁶ Denne inndelingen har blitt kritissert av bl.a. Per Hage, som mener at grensene er uklare og som har påpekt at sykdom er en uønsket hendelse, mens den kriminelle handling er ønsket – i hvert fall av den kriminelle selv. Selv kan jeg ikke se at dette perspektivet tilslører problemstillingen i særlig grad, og en utdyping av disse betenkelighetene har jeg heller ikke sett.

situasjonene. I den grad man har etterretninger om planlagte drap kan man lettere foreta seg noe.

I forhold til ran er det mer nærliggende å se for seg at forebygging kan ha en viss effekt. Ranere har lettere for å være etablert i et kriminelt miljø og å gjenta sine forbrytelser. Informasjon hentet fra spaning og informanter vil kunne avsløre ran før de begås slik at politiet kan avverge handlingen. Patruljering av utsatte områder kan avskrekke. Et eksempel på dette er Oslo-politiets innsats overfor barneranene i Oslo Vest.⁵⁷

Politiet har dessuten en rolle som veiledende og informerende faginstans. Ved å samarbeide med eiere risikoutsatte objekter kan de foreslå passive sikringstiltak som reduserer sansynligheten for ran.

Muligens kan det ha en effekt om de også arbeider holdningsskapende overfor skoleelever o.l, hvor budskapet er at ungdommen ikke bør bære våpen, osv.

8.2.1.3 Håndhevende

Ved å være tilstede, eller raskt kunne være på pletten i utsatte områder vil de kunne avskrekke uønskede handlinger og ha større sjanse til å pågripe de som har forgått seg. Et relativt nytt instrument for å redusere voldskriminalitet er hjemmelen til å utføre våpenvistasjoner⁵⁸ for å avdekke bæring av våpen på offentlig sted.

En effektiv håndheving forutsetter at virksomheten innrettes mot målsetningen. Dette vil kunne kollidere med målsetningen på andre områder. Ved å ha mannskap i beredskap som raskt kan rykke ut ved alarmer binder man ressurser som ellers kunne vært anvendt til f.eks. etterforskning. Ved å prioritere patruljering på bekostning av etterforskning vil man kunne bevege seg inn i en uheldig spiral ved at flere saker blir avdekket og sendt til etterforskning, hvor man allerede har knappe ressurser.

Når det gjelder drap, er det ikke utelukket at håndheving av ordensbestemmelser kan ha en slags effekt. Ved å håndheve bestemmelser om ro på offentlig sted, nattero og vold i hjemmene, *kan* det settes en stopper for en utvikling som i siste instans ender med drap. Dette omhandles noe nærmere i kapittel 8.3 om påtalemyndigheten.

---

⁵⁷ Aftenposten 090503.

⁵⁸ Politilovens § 10a.

8.2.1.4 Utredende

Det er antatt at en rask reaksjon fra det offentlige bidrar til den avskrekkende effekten. Dessuten kan en domfellelse medføre at den kriminelle inkapasiteres for en kortere eller lengre periode. Forutsetningen for dette er at det gjennomføres en adekvat etterforskning, hvilket igjen har sammenheng med tildelte ressurser, straffeprosesuelle regler knyttet til etterforskningsmetoder, etc.

8.2.2 Politiets organisering

8.2.2.1 Norge

Et av hovedprinsippene for norsk politi er at det skal være et enhetspoliti. Med dette menes at man skal ha én organisasjon, uten paralelle instanser med politimyndighet og uten spesialpoliti med ansvar for begrensede saksområder.⁵⁹ Altså anderledes enn i f.eks. USA hvor en mengde politiorganisasjoner arbeider med tildels overlappende ansvarsområder, både geografisk og tematisk.

Det er videre et prinsipp at den enkelte tjenestemann eller kvinne er har bred kompetanse og erfaring og således kan utføre alle slags politioppgaver. Meningen er at man skal rullere mellom etterforskning, orden- og forvaltningstjeneste.

Overstående er ikke til hinder for at man organiserer politikamrene i ulike avdelinger, som narkotika- og ordensavdelinger, mm. Man har dessuten funnet det hensiktsmessig å opprette noen særorgan, eksempelvis Økokrim, Kripos og Beredskapstroppen. En adskillig nyere enhet er Catch-gruppen som ble opprettet i 2001.

Fordelen med særorganene er at det oppnås stor kunnskap innenfor et begrenset område. Dette er en fordel særlig overfor svært samfunnsskadelig kriminalitet og i saker som er vanskelige å oppklare. Endel av den grovere kriminaliteten er ikke daglig kost over alt, slik at enkelte distrikt kan være nokså ukjent med slike saker. Ved at det foretas en utsiling av saker som behandles av særorganet vil man dessuten kunne redusere det presset som ellers følger av stor sakspågang og lite ressurser.

I forhold til temaet i denne avhandlingen er Kripos' og Catchs rolle mest relevant.

Kripos' funksjoner er mangeartede, de fører registre, fungerer som internasjonalt bindeledd, drifter kriminallaboratoriet og ikke minst; de bistår lokale politikamre med taktisk

---

⁵⁹ Auglend, R.L (et al).

etterforskning⁶⁰ i alvorlige saker. I år 2002 bisto de i 12 drapssaker lokalt, mens de i 3 saker hadde en noe mer begrenset rolle. Kun to ranssaker ble utført, og da som begrenset bistand. Totalt bisto de i 115 saker, hvorav et overveiende flertall (59) angikk seksuelle overgrep.⁶¹

I tillegg til taktisk etterforskning bedriver de også operativ kriminalitetsanalyse. I år 2002 ble dette utført i 10 saker knyttet til drap. Ran er ikke nevnt som en egen kategori, men det kan ha vært ranssaker i kategorien ”vinning”⁶² som utgjør 10 saker. Tilsammen ble analyse utført i 52 saker. 5 av disse sakene var under etterforskning av Catch.

Det er vanskelig å fastslå betydningen av å ha en spesialisert etterforskningsenhet som kan støtte distriktene. Oppklaringsprosenten for drap er adskillig bedre enn for forbrytelser forøvrig.

Tabell 11, Oppklaringsprosent, 1994 - 2000, Norge.

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Alle forbrytelser	26	24	26	28	28	31	30
Drap	98	91	94	93	96	97	97
Grove ran	49	38	39	45	34	31	35

Catch er en gruppe som skal etterforske og avsløre bakmenn i store og alvorlige saker knyttet til organisert kriminalitet. Gruppen består av både alminnelige politifolk og jurister. I følge media⁶³ har denne gruppen bl.a. siktet 17 personer i tilknytning til forskjellige ran av pengetransporter som fant sted i perioden desember 2002 til mars 2003.

Det gjenstår å se hvor vellykket satsningen på denne type særorgan vil bli. Dersom ingen forskere fatter interesse for emnet vil i det minste Politidirektoratet foreta en evaluering. Opprinnelig var det bevilget midler t.o.m. år 2002, men enheten lever fremdeles⁶⁴ i beste velgående og det tyder på en viss optimisme.

8.2.2.2 England/ Wales

I England har man flere særorgan. Et av disse er Flying Squad som ble etablert i London 1918. Arbeidsområdet har skiftet gjennom årenes løp, men etter siste verdenskrig har det

⁶⁰ Taktisk etterforskning omhandler avhør av vitner og andre.

⁶¹ Tall fra Kripos' årsberetning 2002.

⁶² Statistisk sentralbyrå kategoriserer ran som vinning. Muligens gjør Kripos det samme.

⁶³ Aftenposten 140403.

⁶⁴ Våren 2003.

vært konsentrert om væpnede ran. Londons andel av alvorlige ran i England/ Wales har vært på ca. 60%⁶⁵ og dette har rettferdiggjort en egen enhet. Enheten har imidlertid fått seg et par skudd for baugen i forbindelse med noen korrupsjonsskandaler på slutten av 90-tallet.⁶⁶

Debatten omkring organisasjon har for Englands vedkommende nær sammenheng med valg av metode. Dette fordi Flying Squad har vektlagt litt andre metoder enn alminnelige politienheter.

Man har to hovedvalg; proaktive og reaktive tiltak.

Proaktive tiltak er av forebyggende karakter, mens reaktive tiltak er knyttet til håndheving og etterforskning.

Uansett hvilken metode man bekjenner seg til, så vil en viktig faktor være informanten – tysteren. Før ranet er utført vil man naturlig nok ha færre spor enn etter. Derfor er etterretning særdeles viktig i forhold til den proaktive metode. Et nett av gode informanter er dog lite verdifullt dersom ranerne ikke er godt etablert i det kriminelle miljøet. I England mener man at mengden ”profesjonelle” ranere er liten og at gruppens relative størrelse er synkende, slik at stadig fler ran utføres av unge og uerfarne, som er dristigere, planlegger mindre og som ikke har spesialisert seg på ran. I forhold til disse er en strategi som baserer seg på opplysninger om ”gamle kjente” mindre fruktbar. Det har dessuten vært en overgang fra ran av banker og andre ”tunge” objekter, mot ran av forretninger, bensinstasjoner, etc.

Således har flere tatt til orde for en vektlegging av reaktive tiltak. På dette området er man ikke like avhengig av informanter og det kan medvirke til at det er lettere å stille spørsmål ved bruken av disse. Et negativt aspekt er at bruken av informanter kan svekke allmenhetens tillit til politiet og rettssystemet forøvrig. En informant er gjerne selv kriminell og som gjenytelse for sitt samarbeid med politiet forventer han et eller annet. Politiets og påtalemyndighetens muligheter, foruten rene pengeytelser, er å redusere tiltaler, fremme lavere straffepåstander eller endog henleggelse av saker til fordel for informanten. Hvis tilliten svekkes kan dette få virkning for allmenhetens vilje til å samarbeide med politiet.

Problemet har også en etisk side. Ved å belønne informanter med mildere behandling støtter man mot den grunnleggende verdioppfatning om at det skal være likhet for loven.

---

⁶⁵ Matthews s. 105.

⁶⁶ Ibid.

Et tredje spørsmål er knyttet til påliteligheten av de opplysningene som gis. Løfter om mildere straff o.a. kan virke som et incitament til å fremlegge gale anklager.

8.3 Påtalemyndigheten

Forskning fra England⁶⁷ viser at særlig kvinner ofte blir drept av en nær bekjent, typisk ektemann, samboer eller forhenværende sådanne. Noen av mennene i disse forholdene har en forhistorie mht. vold og trusler. Ved å reagere overfor slike hendelser før de ender i drap kan man spare liv. Et instrument i så måte er påtalemyndighetens mulighet til å ilegge besøks- og oppholdsforbud. Tidligere har man vist en viss tilbakeholdenhet med dette fordi overgriperen ofte var eieren av boligen og man var derfor usikre på om vedkommende da kunne nektes adgang. Resultatet var at politiet som regel oppfordret kvinnene til å oppsøke krisesentre. Nå har imidlertid Stortinget endret bestemmelsen⁶⁸ slik at det eksplisitt fremkommer at besøksforbud også kan ilegges for overgriperens eget hjem.

For å belyse dette problemet kan det nevnes at i år 2001 ble 11 kvinner drept av sin (ex)partner. Tallet for 2002 er 13 eller 14. I år 2000 tok over 53 000 personer kontakt med krisesentrene, hvorav 2 654 kvinner hadde opphold der. Med seg hadde de 1 866 barn, i flg. Krisesentersenter-sekretariatet.⁶⁹

8.4 Domstolene

I Norge er strafferammene vide. Dette gjør at dommeren kan fastsette en straff som står i forhold til lovbruddet, hvilket anses som et viktig prinsipp i vår rett.⁷⁰

Ved straffutmålingen betrakter man handlingens grovhet, grad av skyld, motiv, spesielle forhold ved forbryteren, som alder, mental kapasitet, oppvekstvilkår, osv.

Enn om slingsmonnet teoretisk er nokså stort har det likevel utarbeidet seg en praksis med å fastsette fengselsdommer som ligger i strafferammenes nedre leie. En dom som bryter med tidligere utmålingspraksis vil fort bli anket og gitt medhold. Dommeren er på denne måten bundet av tidligere avgjørelser.

---

⁶⁷ Flood-Page, C, og Taylor, J.

⁶⁸ Straffeprosesslovens § 222a.

⁶⁹ <http://www.krisesenter.com/Pressemeldinger/222a.html>

⁷⁰ Slettan og Øie, s. 296.

8.5 Lovene

8.5.1 Adferdsregulering

Vi har en rekke regler som direkte angår adferd. At det foreligger en straffelov med bestemmelser som forbyr ran og drap er opplagt, men samtidig er dette handlinger som i betydelig grad reguleres av andre forhold enn lovens bokstav. I motsetning til f.eks. reglene om innførsel av alkohol – regler som ikke er knyttet til dypereliggende moralske overveielser, men som like fullt anviser straff for forgåelser.

Som et adferdsregulerende verktøy er kanskje strafferammene viktigere enn straffbarheten som sådan. Strafferammene har betydning i to relasjoner; som allmen- og individualprevensjon. Det er videre grunn til å skille mellom draps- og ranshandlingen. Av betydning er også oppdagelsesrisikoen.

8.5.1.1 Allmenprevensjon

Allmenprevensjon er en viktig begrunnelse for straffesystemet.

Drapshandlingen kan være økonomisk motivert, men det typiske drap er gjerne motivert av sjalusi eller følger av en opphetet krangel⁷¹ – gjerne hvor deltagerne er påvirket av rusmidler. Ved ranshandlingen er det økonomiske motivet langt mer framtrædende. Således blir det lettere å anvende en kost-nytte tankegang. Gevinsten kan måles i kroner og øre, risikoen i antall år i fengsel, hvilket reguleres av nettopp strafferammen som er fastsatt av stortingset. (Domstolens praksis har også innflytelse. Mer om det i et eget avsnitt).

Ehrlich (økonom) brukte økonometriske modeller på dataene og antydte på 70-tallet at en henrettelse kunne spare 7 eller 8 andre liv, men tallet var usikkert. Hovedkonklusjonen var imidlertid at dødsstraff hadde en avskrekkende effekt.⁷² Andre har analysert både hans rapport og nyere data uten å kunne fastslå med sikkerhet at så er tilfelle.

8.5.1.2 Individualprevensjon

Spiller det noen rolle for drapsmannen om han riskikerer 6, 12 eller 21 års fengsel – bedøvet av rusmidler i en oppjaget stund? Det er fristende å anta at refleksjoner om straff ikke er særlig fremtrædende i forbryterens sinn i slike situasjoner. Overfor hissige og voldsomme personer er derimot det individualpreventive aspektet mer aktuelt fordi disse har et visst

---

⁷¹ Flood-Page, C, og Taylor, J., s. 4.

⁷² The American Economic Review, Volume 64, Issue 3, June 1975.

potensiale til å gjenta handlingen. Individualprevensjon handler altså om å forhindre at lovbrysterne forgår seg på nytt. (Allmenprevensjonen favner videre ved at den også omfatter de som ennå ikke har gjort noe galt).

Individualprevensjon kan deles inn i flere grupper; avskrekning, behandling, rehabilitering og inkapasitering.

Avskrekning virker på samme måte som ved allmenprevensjon, med den forskjell at erkjennelsen er basert på en konkret, erfaringsbasert hendelse som voldte ubehag for lovbrysteren, i stedet for den mer abstrakte trussel som kjennetegner allmenprevensjonen.

Hva angår behandling og rehabilitering, så er dette metoder man har forsøkt å benytte, men som man nå er i ferd med å bevege seg bort fra, fordi man anser den som nokså virkningsløs.⁷³

Dermed gjenstår inkapasitering, hvilket har et pessimistisk lysskjær over seg. Når vi ikke kan få lovbrysteren tilbake som en lovlydig borger gjenstår bare en målsetning - å verne samfunnet.

Flere undersøkelser viser at en liten andel av befolkningen er ansvarlig for en stor andel av forbrytelsene. Mens tilbakefallsprosenten blant vinningskriminelle er stor, er den adskillig mindre blant drapsmenn. En utregning utført av Britta Kyvsgaard⁷⁴ antyder at effekten av å fordoble fengselsstraffene og idømme tre måneders fengsel for de som får andre reaksjoen enn fengsel, er en reduksjon på 0,7% blant voldsforbrytelsene.

BJS⁷⁵ har laget en rapport angående tilbakefallsprosenten for en kvart million fanger i USA, løslatt i 1994. Blant disse ble 67,5% arrestert på nytt i løpet av tre år etter løslatelsen. Blant de ransdømte var tallet 70,2%, mens blant drapsdømte var tallet 40,7, hvilket er det laveste tallet for de kategoriene som undersøkelsen oppstiller.

Blant de undersøkte var 9,9% dømt for ran, mens 1,7% var dømt for drap.

Tilbakefallsprosenten mht. gjentakelse av den samme forbrytelse var for ran 13,4% og for drap 1,2%.

Tabell 12, Tilbakefallsprosent, USA.

---

⁷³ Hauge, 1996, s. 263.

⁷⁴ Referert av Per Hage i "Blindvegar, omvegar, utvegar – Om kriminalitetsförebyggjande teori og praksis".

⁷⁵ Langan og Levin.

	Andel av totalen	Tilbakefall, all krim	Tilbakefall samme forbr
Totalt	100	67,5	X
Ran	9,9	70,2	13,4
Drap	1,7	40,7	1,2

I denne amerikanske undersøkelsen er ran skilt ut som en egen kategori, som en undergruppe av voldsforbrytelser. Kriminalstatistikken fra SSB er ikke detaljert nok til at det kan foretas en sammenligning med norske forhold. Ran faller forøvrig der innunder kategorien vinningsforbrytelser.

Desto lenger soning flergangsforbryteren idømmes, desto lenger vil vedkommende være forhindret fra å begå lovbrudd ute i samfunnet. (Ser da bort fra lovbrudd som begås innenfor fengselets murer eller de som begås utenfor ved fremstillinger og permisjoner). Den ultimate straff er dødsdommen, som foruten de etiske vurderingene også reiser spørsmål om effekten av inkapasiteringen.⁷⁶ I hvilken grad kan vi forhindre ran og drap ved å plassere de kriminelle i fengsler eller henrette dem? Som nevnt over er det stor forskjell på tilbakefallsprosenten for disse forbrytelsene. Andre kilder bekrefter dette.⁷⁷ Dette taler isolert sett for mildere straffer av drap. Når straffen for drap likevel er strengere enn for ran kan dette sammenheng med de andre begrunnelsene vi har for å straffe.⁷⁸

Dersom man aksepteres inkapasitering som en adekvat metode for å redusere kriminalitet, må man dernest ta stilling til hvordan prinsippet skal implementeres. Skal man ta utgangspunkt i den enkeltes tilbakefallspotensiale, den subjektive sannsynlighet, eller skal man se hen til de mer objektive forholdene, først og fremst den kriminelles rulleblad?

Et av problemene med behandling- og rehabilitetsvirksomheten var å forutsi personers framtidige handlinger – når kunne egentlig forbryteren erklæres fravendt sin kriminelle

---

⁷⁶ Når betente temaer berøres er ordvalget viktig. Jeg har forsøkt å velge et nøytralt uttrykk, selvom det kan tolkes som en verdimerking ved at forfatteren er likegyldig.

⁷⁷ Slettan og Øie, s. 94.

⁷⁸ Vår tids begrunnelse for å straffe er hovedsaklig at vi skal forhindre lovbrudd. Men dersom vi anser effekten av prevensjon for å være lav må de relativt strenge dommene for drap begrunnes på annen måte. En nærliggende tanke er gjengjeldelsesmotivet. Enn om det ikke er et uttalt motiv fra myndighetenes side, er det likevel lett å anta mange aksepterer lang fengsling av drapsdømte utfra forestillinger om rettferdighet, at vedkommende skal gjøre opp for seg, o.l. Særlig fremtredende er kanskje denne tankegangen når det gjelder handlinger som vekker sterke følelser og som krenker tunge verdier.

tilbøyelighet? Kjennsgjerninger i form av anmerkninger på rullebladet er adskillig lettere å ta stilling til. Sammenholdt med statistiske data knyttet til tilbakefallsprosenten har man således et annet grunnlag for å idømme straff.

Her i landet har vi ikke fullestandig oppgitt tanken på en mer individuell vurdering. Regler om forvaring og særlig hensynstagen til vedkommendes personlige forhold er uttrykk for dette. I USA tenker man anderledes. Mange stater opererer med meget faste rammer for straffutmålingen som ikke legger vekt på annet enn handlingens karakter, samt for hva og hvor ofte vedkommende er dømt for tidligere. Med dette oppnår man å realisere et rettferdighetsideal som går ut på at alle skal behandles likt, men om det er en uttalt målsetning, vet jeg ikke.

Disse reglene omtales som "three strikes", hvilket henspiller på reglene i baseball hvor man får tre forsøk før man er ute. "Ute" i denne sammenheng kan bety fengsling på livstid for forbrytelser som hos oss fremstår som nokså trivielle. "Tre forsøk" er forsåvidt ikke noe absolutt. Man har regler som fordobler strafferammen ved annen gangs forgåelse, regler som medfører fengsel i minst 25 år ved tredje gangs forgåelse, etc. I North Carolina la man frem et forslag om at alle typer forbrytelser skulle kvalifisere til livsvarig fengsel for de som ble tatt for tredje gang. Forslaget ble avvist og regelen gjelder bare for fem av ti lovbruddskategorier. Det ville i så fall vært et ambisiøst forehavende å sperre så store deler av befolkningen inne, særlig i et land som allerede utmerker seg med særdeles store tall for fengselspopulasjonen.

8.5.2 Våpenregulering

Ved å regulere rammebetingelser, f.eks. hvordan våpen skal oppbevares, kan myndighetene påvirke borgernes adferd på en indirekte måte. Dersom tyveri reduseres oppnår man forhåpentligvis også å redusere antall våpen i kriminelle hender. Til sist vil dette kunne gi nedgang i våpenkriminalitet også. Forutsetningen er at reglene ikke kan omgås på en slik måte at effekten reduseres.

8.6 Nulltoleranse

8.6.1 Bakgrunn

Nulltoleranse som strategi for å forebygge kriminalitet har fått forskjellige uttrykk. Et av de første eksemplene er tidligere president i USA, Ronald Reagans aksjon overfor narkotikakriminaliteten tidlig på 1980-tallet. Andre eksempler (også fra USA) er tiltak mot

kjøring i beruset tilstand og familievold. Felles for disse er at man har rettet tiltaket mot én type kriminalitet for å redusere nettopp denne. Altså et problemrettet tiltak.

En noe annerledes variant er den som ble gjennomført i New York på 90-tallet. Det teoretiske grunnlaget var arbeidet til Wilson og Kelling, som i 1982 presenterte sin "Broken Window"-teori. Tittelen er metafor som spiller på forestillingen om at et vindu med et knust glass inviterer til ytterligere vindusknusing, i større grad enn et helt vindu gjør. Overført til samfunnet betyr det at et område uten adekvat kontroll (av enten sosial eller formell karakter) inviterer til ulovlig virksomhet. Ved å føre en streng politikk overfor selv de minste og mest trivielle forgåelser, vil man kunne motvirke en negativ utviklingstendens som starter med ordensforstyrrelser og ender opp i alvorlig voldskriminalitet.

En av initiativtagerne i New York var politisjef Bratton som ble innsatt av borgermerster Guiliani i 1994. Med seg hadde han Kelling, som i tillegg til å utarbeide teorien hadde jobbet sammen med ham i Transit Police, hvor de anvendte teorien for å få ned kriminaliteten i forbindelse med t-banenettet.

Erfaringene fra t-banene var at ved å pågripe og ransake personer for ordensforstyrrelser og andre forseelser, kom man over ettersøkte personer, narkotika, ulovlige skytevåpen og personer som brøt løslatelsesbetingelsene og dermed kunne fengsles. Kelling mener at ved å gjennomføre tiltak overfor snikere som reiser uten å løse billett, vil i tillegg kriminalitet som ran, synke.

I sitt vesen ligner denne strategien noe på proaktive tiltak overfor identifiserte personer, hvor man arresterer dem slik at de kan inkapiteres, (slik som påskeaksjonene man av og til har gjennomført for å forhindre at gjengangskriminelle for utøvet sitt virke når mange hjem står tomme).

Den har også fellestrekk med problemorienterte strategier, med den forskjell at man her medregner en slags indirekte effekt på kriminalitet som er alvorligere enn de som har utløst politiets handling.

8.6.2 Erfaringer

Voldskriminaliteten i USA har sunket markant de siste årene. I perioden 1990 – 1998 i New York City, sank antall drap med mer enn 70% og ran med over 60%. Nedgangen i antall drap var så dramatisk at tallene fra NYC alene medførte en markert nedgang i

drapsstatistikken for hele landet.⁷⁹ Flere forfattere krediterer politiets nulltoleransestrategi for dette. Dersom en slik konklusjon alene er basert på drapsstatistikken og en enslig operator for strategien er man på tynn is.

I følge BJS opplevde USA på slutten av 80-tallet en meget stor økning av drap av unge menn under 25 år, begått med skytevåpen. Ved 1993 reverserte denne tendensen og de våpenrelaterte drapene sank like brått som de hadde steget. Noe av nedgangen i New York kan være av samme årsaker som for landet forøvrig.

Foruten nulltoleransestrategien har man også pekt på at nedgangen kan skyldes redusert forbruk av kokain. En faktor som også kan ha vært medvirkende angår den store reduksjonen av autoriserte våpenhandlere som fant sted i denne perioden.⁸⁰

---

⁷⁹ Kelling og Sousa.

⁸⁰ Se kap. 10.3.4.

En undersøkelse⁸¹ omkring tiltakets effekt i New York benyttet fire variabler:

- Arrestasjoner for forseelser (misdemeanor) bydelstall (75)
- Unge menn bydelstall
- Utskrivninger fra sykehus for crack-relaterte episoder borough (5)
- Arbeidsledige borough

Dataene er ikke bare samlet inn for byen under ett, men også for 75 bydeler (precincts) og 5 større områder (boroughs). Bakgrunnen for å dele var å skape et sammenlignings-grunnlag mellom bydeler av vidt forskjellig karakter mht. demografi, økonomi, osv., for derved å kunne trekke sikrere konklusjoner dersom tendensene er like på tvers av disse grensene.

Undersøkelsen tar ikke høyde for øvrige strategier som rettet seg mot ungdomsvold og vold i hjemmene, m.fl. Som nevnt gjennomførte man en stor reduksjon av antall våpenselgere som heller ikke er tatt hensyn til. I tillegg kan nevnes innføringen av Compstat som var et nytt system for administrering og organisering av ressurser. Med til bildet hører også at byens politistyrke økte fra 30 000 til 38 000 i løpet av perioden 1990 til 1996.

Rapporten viser at for byen sett under ett, foreligger samvariasjon mellom økning i antall arrestasjoner for forseelser og reduksjon i alvorlig voldskriminalitet. Eksempler fra Greenwich Village og Flatbush viser samme tendens, enda disse områdene er nokså ulike, mht. etnisitet, lønns- og utdannelsesnivå, aldersfordeling og andel fattige.

Blant variablene var samvariasjonen knyttet til arrestasjonene sterkest. En arrestasjon medførte en teoretisk reduksjon på 0,036 i antall forgåelser av den alvorlige kriminaliteten. Et noe overraskende resultat var at også en økning i arbeidsledigheten var knyttet til en reduksjon i kriminaliteten, dog med en nokså liten faktor; 0,002.

Forfatterne hevder at de fire utvalgte variablene forklarer 54,4% av endringen i den alvorlig voldskriminaliteten. De avstår fra å fastslå at strategien med sikkerhet kan betraktes som årsak til nedgangen, men sier samtidig at politiet har en innflytelse på kriminalitetsnivået og at metoden er å gjenopprette og opprettholde orden.⁸²

Videre sier de at desentralisering av analysering og lokal problemløsning har hatt en betydningsfull virkning, altså innføringen av Compstat og bruk av problemrettede strategier.

---

⁸¹ Kelling og Sousa.

⁸² "...by restoring and maintaining order, through broken window policing".

Med til drøftelsen av nulltoleransestrategien hører også en vurdering av de negative konsekvensene. Strategien går i hovedsak ut på å opprettholde ”orden” på offentlig sted og betegnelsen antyder at utøvelsen av politimyndighet er nokså kategorisk og lite fleksibel. Den nevnte rapporten forteller også om en undersøkelse av den praktiske gjennomføringen av strategien. Dette ble utført ved observasjon og tilsammen ble det foretatt 40 turer med politiet. Konklusjonen var at politiet slett ikke slo ned på hver eneste forseelse, men så an situasjonen.

Kritikken har likevel vært nokså omfattende, både knyttet til konkrete hendelser og på et mer teoretisk plan. Det dreier seg om at virksomheten fungerer diskriminerende, at folk frarøves sine demokratiske rettigheter til å demonstrere, at den øker aggresjonsnivået både blant publikum og politiet, at publikum mistet respekt for politiet, at systemet blir for trykkende, m.m.

Noe tilsvarende tiltak er ikke gjennomført her i landet. Imidlertid har man foretatt mer begrensede aksjoner rettet mot spesielle problemområder. F.eks. ved at politiet i Oslo har vært strenge og fremmet påstand om varetektsfengsling i alle saker som angår bæring av våpen på offentlig sted.⁸³

---

⁸³ Aftenposten 230502.

9 Våpenlovgivning i Norge

9.1 Dagens regler

Vår nåværende våpenlov er fra 1961,⁸⁴ med siste endring fra 2001. Det er en fullmaktslov som gir ”Kongen”, mao. Regjeringen kompetanse til å utforme forskrifter til loven.⁸⁵

Justisdepartementet har hatt den viktigste rollen i dette arbeidet, men nå vil deler av disse oppgavene kunne utføres av det relativt nye politidirektoratet som ble opprettet i år 2000.

9.1.1 Krav til kjøper

Loven setter visse kvalifikasjonskrav til den som ønsker å inneha et skytevåpen. Det er et grunnvilkår at vedkommende har fylt 18 år (21 år dersom vedkommende ønsker en pistol).⁸⁶ I tillegg må vedkommende ha tillatelse fra politiet.⁸⁷ Dersom vedkommende ikke er edruelig, har gjort seg skyldig i annet enn bagatellmessige lovbrudd eller av en annen grunn ikke anses skikket til å inneha våpen, vil ikke tillatelse bli gitt.⁸⁸

9.1.2 Formål

Dessuten må vedkommende ha et godkjent formål med våpeninnehavet. Nærmere regler om dette er gitt i forskriftens kapittel 2.⁸⁹ De viktigste formålene er jakt og konkurranse/ øvelsesskyting. Bestemmelsene åpner for å gi tillatelse når formålet er beskyttelse, men dette forekommer svært sjeldent.

Det er videre et krav at formålet (hva angår jakt og konkurranse/ øvelse) er formalisert gjennom avlagt jegerprøve eller medlemskap i skyteklubb.

Tidligere var man nokså lempelige med krav til faktisk aktivitet, men nå ønsker man å være mer strenge ved at det stilles opp krav til en viss aktivitet og at det foreligger et reellt behov

---

⁸⁴ Lov om skytevåpen og ammunisjon m.v. 9. juni 1961 nr. 1, ”Våpenloven”.

⁸⁵ Ibid jf. § 31.

⁸⁶ Ibid jf. § 7, 4. og 5. ledd.

⁸⁷ Ibid jf. § 7, 1. ledd.

⁸⁸ Ibid jf. § 7, 3. ledd.

⁸⁹ 1963-01-25 nr 9722: Forskrift om skytevåpen, våpendeler og ammunisjon.

for det våpen som søkes ervervet eller som allerede innehas. Politidirektoratet har i et skriv⁹⁰ satt opp retningslinjer for hvor stor aktivitet som kreves og hvor mange våpen som kan erverves til ett og samme formål.

9.1.3 Krav til selger

For å drive handel med skytevåpen må man ha bevilling.⁹¹ Våpenforskriften setter som vilkår bl.a. at søkeren må ha to års erfaring fra tilsvarende virksomhet eller på annen måte besitte relevant kunnskap.⁹² Det er videre en rekke krav til loggføring av innkjøp og salg, rapportering og sikring av våpnene.

9.1.4 Oppbevaring

For å hindre at våpen stjeles og kommer i hendene på kriminelle, som selv kan benytte dem eller selge dem videre, har reglene om oppbevaring av skytevåpen blitt skjerpet.⁹³ Således skal man ha et FG-godkjent våpenskap dersom man har mer enn fire hagler/ geværer. For pistoler er det enda strengere, slik at man skal ha skap allerede for det første våpenet.

9.1.5 Spesielle våpentyper

Haglegevær kunne inntil en endring i forskriftene i 1990 erverves uten at det måtte søkes om tillatelse, men det var også før dette et krav om at kjøperen hadde fylt 18 år.

De såkalte Soft-Air-våpen⁹⁴ ble ansett å omfattes av forskriften mot voldsprodukter.⁹⁵ Forbudet sto ikke eksplisitt i forskriften, men justisdepartementet utga et rundskriv⁹⁶ hvor dette ble uttrykt. Nevnte forskrift ble opphevet høsten 2001 og deler av den ble innlemmet i våpenforskriften⁹⁷ Det synes imidlertid å være en utbredt oppfatning at forbudet mot Soft-Air ikke lenger er gjeldende. Man har derfor tatt til orde for å regulere disse som luftvåpen.

---

⁹⁰ "Våpen - ajourføring av samlerundskriv" G-126/92.

⁹¹ Våpenloven § 16.

⁹² Våpenforskriftens § 10-3, 2. ledd.

⁹³ Forskriftens kapittel 22.

⁹⁴ Luft-/ gassdrevet våpen som skyter plastikkuler.

⁹⁵ 1988-07-17 nr 0651: Forskrift om forbud mot produksjon, import, markedsføring, omsetning og bruk av voldsprodukter.

⁹⁶ G105/92, iht. hukommelsen.

⁹⁷ Våpenforskriften, Første del, kapittel 1, § 1-1, forbud mot våpen e.l. som ikke faller inn under våpenlovens § 1.

9.2 Historikk.

Vår første helhetlige våpenlov fikk vi i 1927⁹⁸, og den var rettet mot de som drev import og salg av våpen. Den representerte en betydelig innstramning i forhold til tidligere regler. Fra da av måtte man søke politimester eller lensmann om å få erverve skytevåpen. Etter at den lokale politimyndighet hadde avgitt sin innstilling ble saken avgjort av den sivile våpenkontroll i justisdepartementet. Søknaden måtte inneholde opplysninger om navn, bopel, hensikt med ervervelsen, osv., og intet våpen skulle overdras uten at erververen hadde skriftlig tillatelse.⁹⁹ Det var dessuten regler om at selgeren skulle føre en fortegnelse over alle salg og rapportere om dette kvartalsvis til myndighetene.¹⁰⁰

Innstramningen i regelverket kom i en tid som var turbulent for hele Europa. Politiske og økonomiske omveltninger var en del av hverdagen. I Tyskland sloss radikale organisasjoner med mer konservative elementer i gatene – skytevåpen ble benyttet. I Frankrike byttet man regjering omtrent hvert år i en periode. Her i Norge var ikke konfliktene like tilspisset, men totalt upåvirket var vi ikke. Frykten for opptøyer, eller endog revolusjon, noe av bakgrunnen for vedtagelsen av loven.

ja jaj ja se ot prop 56 1926, så fengja du svar, tennstempel på vidvanke borgersrud s 155
Forut for denne loven, fikk vi en lov i 1912¹⁰¹ som forbød overlevering av våpen til barn under 15 år. Ellers var det noen lover på slutten av 1800-tallet som forbød innførsel av skytevåpen til visse områder i Afrika¹⁰² og dessuten et forbud mot lange prosjektiler i geværer.¹⁰³

Før loven i 1927 hadde man altså nokså fri tilgang til skytevåpen. For mange var det endog beværningsplikt. Etter loven av 1687 hadde bønder på gård plikt til å ha gevær, kårde¹⁰⁴ og øks.¹⁰⁵ Det var endog pantforbud i disse gjenstandene.¹⁰⁶

---

⁹⁸ Lov 28. juni 1927.

⁹⁹ Ibid § 17.

¹⁰⁰ Ibid § 16.

¹⁰¹ Lov 11. juni 1915 nr. 1.

¹⁰² Lov 19. juni 1891.

¹⁰³ Lov 11. juni 1898 nr. 6.

¹⁰⁴ En kårde er et sverd med rett klinge (blad) og symmetrisk grep.

¹⁰⁵ Kong Christian Den Femtis Norske Lov, 3. bok, 17. kapittel, artikkel 1.

¹⁰⁶ Ibid artikkel 3.

Bondebevæpningen, som kan betraktes som en videreutvikling av leidangordningen, er adskillig eldre enn loven av 1687 og også andre enn bønder var pålagt å holde våpen. (Et av de mer kjente slagene som bondehæren deltok i, er det som utspant seg i Gudbrandsdalen i 1612, da kaptein Sinclair og skottehæren ble nedkjempet.¹⁰⁷) Bondebevæpningen¹⁰⁸ opphørte i 1814 men borgerbevæpningen¹⁰⁹ besto inntil 1881, da den opphørte som ledd i maktkampen mellom Kongen og Stortinget.

Foruten de lovpålagte gruppene var det ikke uvanlig at embetsmenn og andre bar våpen, i hovedsak blankvåpen.¹¹⁰ Noen bar det frivillig og våpenet tjente ofte mest som status- og rangsymbol. Enkelte offentlige tjenestemenn bar også våpen, selvom de ikke var embetsmenn. I slike tilfeller kan våpenet ha hatt en mer praktisk funksjon, som f.eks. for postførerne, som i 1837 etter et drap på postfører J. Hammerseng ble bestemt skulle bære våpen. I 1846 fikk disse et norskprodusert våpen som var en slags kombinasjon av pistol og kort sverd.¹¹¹

I tillegg til nasjonale lover har vi også eksempler på forskjellige former for internasjonale reguleringer.

---

¹⁰⁷ Dette foregikk under Kalmarkrigen (1611-13) som ble utkjempet mellom Norge og Danmark på den ene siden og Sverige på den andre. Svenskene vervet leiesoldater, hvilket var vanlig på den tiden. Disse gikk i land på Møre-kysten og skulle til Kalmar i Sverige som var utsatt for en sjøblokkade. De fleste, ca. 800 mann herjet først i Møre-traktene for senere å reise opp til Trondheimsfjorden. Her ble de jaget og de tok seg via Stjørdal inn i Sverige. En mindre gruppe på ca. 300 mann dro ned Gudbrandsdalen. De var lett utrustet for de skulle få mer utstyr i Sverige. Ved Kringen ble de møtt av ca. 500 forsvarere som nedkjempet dem. Anføreren for denne skotske gruppen var egentlig oberst Alexander Ramsay, men av en eller annen grunn har navnet på en av hans kapteiner, Sinclair, festet seg som lederen for gruppen.

¹⁰⁸ Som et apropos til dette kan det nevnes at store mengder våpen ble innkjøpt for å dekke behovet til bondebevæpningen. I hovedsak skjedde dette fra Tyskland. (Norheim 2000). Denne samhandelen har kanskje ikke vært så sammenhengende at vi kan kalle det en tradisjon, med det er et faktum at selv i dag er soldatenes hovedvåpen (AG-3) en tysk konstruksjon. Det aller mest moderne våpenet i det norske arsenalet (G-36) benyttes av spesialavdelinger og er også tyskt.

¹⁰⁹ Borgerbevæpningen skulle fungere som et ordensvern. Da ordningen opphørte fikk man behov for en annen løsning. Således ble hæren valgt. Etter endringen i 1876 besto rekkene ikke lenger bare av fattiggutter, men også unge menn fra litt "bedre" familier, som angivelig var mer pålitelige. Ordensvernet var ment å skulle demme opp mot opprør og de var de lavere klasser som fryktet mest.

¹¹⁰ Blankvåpen er våpen av jern eller stål med en klinge (blad) som er beregnet på støt eller hugg, ikke slag.

¹¹¹ Ibid.

Et eksempel på dette er Genevekonvensjonen. Et mer kuriøst eksempel er pave Innocens II, som i 1139 forbød bruken av armbrøst, som den gang representerte det farligste og mest ødeleggende skytevåpen. Dog kun mot kristne (sic.)¹¹² Til tross for dette forbudet ble armbrøster brukt under borgerkrigene på 11- og 1200-tallet.¹¹³ Dessuten synes det som at det ble produsert armbrøster til og med på erkebisppegården i Nidaros på ca. 1500-tallet, og hensikten kan ha vært at erkebiskopen ønsket å beskytte sin makt med militære midler.¹¹⁴

---

¹¹² Fakta-ark nr. 24 1998, utgitt av Siftelsen for naturforskning og kulturminneforskning.

¹¹³ Norheim.

¹¹⁴ Fakta-ark nr. 24 1998.

10 Våpenlovgivning i USA

10.1 Innledning

Våpenlovene i USA er et konglomerat av regler. Reguleringsmotstandere ynder å fremme påstand om at over 22.000 lover på føderalt, statlig og lokalt nivå ikke ser ut til å virke særlig dempende på kriminaliteten. Jeg har ikke gjort noe forsøk på å telle antallet lover selv og skal ikke imøtegå påstanden om kvantitet, men lovenes virkning, deres kvaliteter om man vil, skal kommenteres.

10.2 Kort historikk

I mellomkrigstiden økte kriminaliteten og voldsbruken. Forbudet mot omsetning av alkohol og økonomiske nedgangstider var to kanskje viktige elementer i denne atmosfæren. Bander av organiserte kriminelle sto mot hverandre og skytevåpen ble hyppig brukt som konfliktløsningsverktøy. Forestillingen om en dresskledd figur med hatt, sigar i munnviken og en skyteklar maskinpistol, fremstår som en slags karikatur, men er ikke tatt helt ut fra luften.

Etter et drapsforsøk på president Franklin D. Roosevelt i 1933 bestemte Senatet i 1934 å skattlegge overdragelser av enkelte våpen som hagler med kort løp og maskingevær. Kjøpere av denne type våpen måtte dessuten ha tillatelse før de fikk handle.¹¹⁵

Fire år senere kom neste lov, som bla. forbød salg av våpen til kjente kriminelle.¹¹⁶ Dernest var det en periode preget av lav lovgivningsaktivitet. I 1968 kom en en mer omfattende lov som forbød en rekke grupper å inneha våpen; mindreårige, narkotikamisbrukere, straffedømte, illegale imigranter, personer med sinnslidelser, personer sparket fra forsvaret og de som hadde gitt avkall på sitt amerikanske statsborgerskap.

Det ble videre påbudt med serienummer på alle våpen. Selgere ble pålagt å loggføre alle salg, og de ble forbudt å selge våpen til personer under 18 år (21 år for pistol), men det var likevel tillatt for 18 – 21-åringer å inneha slike våpen.¹¹⁷

---

¹¹⁵ National Firearms Act of 1934.

¹¹⁶ Federal Firearms Act of 1938.

¹¹⁷ The 1968 Gun Control Act.

Dette skjedde i en nasjonal brytningstid hvor kriminaliteten igjen var sterkt økende. Segregeringspolitikken var i ferd med å bli avvirket og president John F. Kennedy var blitt myrdet.

10.3 Nyere regler

10.3.1 Brady-law og NICS

I 1981 opplevde man på nytt et attentat mot en president. Ronald Reagan ble truffet, men overlevde skadene fra det småkalibrede våpenet. Pressesekretær James Brady ble hardt såret, og hans kone og han selv engasjerte seg etter hvert i arbeidet for utvidet kontroll med våpen. Den nye loven ble oppkalt etter disse. Den ble vedtatt i 1993 og noen elementer trådte i kraft 1994. Resten ble gjort gjeldende fra 1998.

I første omgang medførte loven at i alle stater som ikke gjennomførte kontroll med pistolkjøpere¹¹⁸, måtte kjøperen vente fem dager før våpenet ble utlevert. En av begrunnelse for denne regelen var at man ønsket å unngå de mer impulspregede kriminelle handlingene. Mot slutten av 1998 ble NICS¹¹⁹-ordningen innført. Denne innebærer en automatisering av kontrollen av kjøperen ved at det ble opprettet en database som forretningene kan koble seg opp mot vha. datamaskin og en telefonlinje. Dessuten er virkeområdet utvidet ved at også de som ønsker å kjøpe geværer skal kontrolleres. Systemet gir tilbakemelding til forretningen i løpet av et par timer i 95% av tilfellene. Dersom tilbakemelding ikke er gitt innen tre dager har forretningen rett til å selge våpenet, uansett.¹²⁰ (I løpet av de første to årene systemet var i drift fikk ca. 200.000 personer en tillatelse til å kjøpe på dette grunnlaget).

De forskjellige stater har ulik mengde og type informasjon lagret opp mot NICS, slik at praktiseringen kan ikke sies å være helt ensartet. I de statene som ikke har opprettet en dataservert kan forretningen ringe til et sentralt "callcenter" som er operativt 17 timer i døgnet, syv dager i uken og alle helligdager utenom jul og høsttakkefesten.

NICS-ordningen omfatter naturlig nok ikke private salg, og disse kan foretas på samme vilkår som tidligere.

---

¹¹⁸ I 1994 hadde 18 stater regler om kontroll av pistolkjøpere. I 1998 da resten av loven trådte i kraft hadde 27 stater vedtatt slike lover.

¹¹⁹ National Instant Background Check System.

¹²⁰ The Brady handgun Violence Prevention Act of 1994.

10.3.2 Assault weapons

Som følge av en bekymring bl.a. relatert til masseskytinger og gjengdrap ble det i 1994 innført forbud mot "assault weapons", som er våpen som deler karaktertrekk med militære våpen. Enkelte stater innførte egne forbud fra 1989 og utover, men det var først i 1994 de ble forbudt på føderalt nivå. Det ble laget en liste over spesifiserte våpen som er forbudt. Dessuten ble det utarbeidet en momentliste som gir anvisning på om våpenet kvalifiserer som et assault weapon. Eksempelsvis, for geværer: I utgangspunktet må våpenet ha et avtagbart magasin med kapasitet for 10 skudd eller mer **sjekk**. Derneft må våpenet ha to av fem egenskaper; folde- / teleskopstokk (kolbe), pistolgrep, bajonettfeste, flammedemper (eller gjenger på løpet), granatkaster.

Forbudet kan omgås ved at man har introduserer "sivile" utgaver av militære våpen. Ved å fjerne det militære pistolgrepet og kolben og erstatte det med en sammensatt kolbe med tommelhull i stedet, får man en såkalt "sporter"-utgave som i praktiske henseende er veldig likt et militært våpen. Ankepunktet mot slike våpen sett fra eiernes øyne er kanskje derfor først og fremst estetiske betraktninger. En annen omgåelse er å bytte ut flammedempere med en munningsbrems hvilket ikke har noen særlig praktisk eller estetisk virkning.

Det foreløpig siste kapittel ble skrevet i 1996 da myndighetene forbød alle som er dømt for en forseelse som angår vold i hjemmet å kjøpe eller eie et skytevåpen.¹²¹

10.3.3 Smutthull

Før man utreder de praktiske virkningene av våpenreguleringen kan man foreta en teoretisk vurdering. Dersom bestemmelsene skal karakteriseres med ett eneste ord fremstår "mangelfull" som nokså nærliggende. Dette er en egenskap som hefter ved en rekke av lovene og som medfører at formålet svekkes. Noen av smutthullene knyttet til "assault weapons" er allerede nevnt. I tillegg kan det nevnes at endel forbudt utstyr kan kjøpes separat og monteres uten hjelp av børsere eller andre. Eksempelsvis magasin med større kapasitet og foldekolber.

De statlige og lokale reglene har stedvis medført forbud mot enkelte typer våpen. Autoriserte selgere har dessuten forbud mot å selge til personer som ikke er hjemmehørende i staten. Ved å benytte stråmenn eller falsk legitimasjon har tilgangen likevel vært enkel. Både studier og etterforskning viser at stråkjøp er vanlige. Dette er et brudd på reglene men

---

¹²¹ The Domestic Violence Offender Gun Ban of 1996.

oppfattes kanskje som nokså lite alvorlig, all den tid den formelle kjøperen er berettiget til å selge våpenet til hvem han vil så fort han kommer ut av forretningen. For å ikke kunne klandres kan den formelle kjøper anmelde våpenet stjålet eller vente og først oppgi våpenet som ”borte etter en fest”, e.a., dersom politiet gjør nærmere undersøkelser. Et annet alternativ er å benytte flere stråmenn slik at handelen går gjennom flere ledd.

NICS-ordningen har flere svakheter. I de tilfeller der systemet ikke umiddelbart svarer, f.eks. fordi fødselsdatoen er feil, det mangler opplysninger i et register, e.a, må søknaden behandles manuelt. Dersom saksbehandlingen tar tid vil altså selgeren rettmessig kunne selge etter 3 dager, dersom han ikke har fått negativ tilbakemelding. En annen svakhet er at systemet ikke kontrollerer at vedkommendes identitet er reell. Ved å oppgi et fiktivt navn er det ikke usannsynlig at systemet ikke finner anmerkninger på vedkommende. I en undersøkelse foretatt av General Accounting Office gjorde man en rekke forsøk¹²² på å få kjøpt våpen vha. falske førerkort de hadde lagd vha. datamaskin, skanner og lamineringsmaskin. Alle forsøk lyktes og i et tilfelle der NICS ikke umiddelbart godkjente kjøpet foreslo selgeren at kjøpet kunne registreres på kjøperens kamerat.

10.3.4 Selgerne

Et viktig aspekt ved våpenreguleringen angår således ikke bare hvem som kan kjøpe, men også hvem som har rett til å selge. Som nevnt reguleres ikke private salg, men regulering og kontroll av hvem som autoriseres som selgere har også vært mangelfull. For å bøte på dette iverksatte man et program. I løpet av fire år (1993 – 1997) reduserte man antallet autoriserte selgere i New York, som i utgangspunktet hadde et av landets strengeste regler, med 79% fra 987 til 205 lisenshavere¹²³. Slike prosjekter har blitt gjennomført også andre steder.

Etter dette er det vanskelig å mobilisere en voldsom optimisme mht. lovenes effektivitet.

10.4 Øvrig

En oversikt over våpenlovgivningen i USA vil bli ufullstendig uten en presentasjon av ”concealed carry”-lovene og ”The 2. amendment”.

---

¹²² U.S. House of Representatives, Committee on Government Reform, Special Investigations Division, Minority Staff Report, “Lying & Buying: Using False Information to Obtain Firearms”, 21 mars, 2001.

¹²³ U.S. Dept. of Justice, BJA, “Reducing Illegal Firearms Trafficking”, juli 2000.

Concealed carry er det som i Norge kan sidestilles med bæretillatelse.¹²⁴ I USA er det ingen krav mht. formålet med ervervlsen – selvforsvar/ beskyttelse er et formål like godt som noe annet. Imidlertid har mange stater lover som setter restriksjoner på bæring av våpen i bygninger tilhørende det offentlige, i finansielle institusjoner, etc.

Grunnlovens 2. tillegg¹²⁵ er en regel som ofte påberopes av våpenliberalere. De mener at retten til å inneha våpen er hjemlet i en regel med grunnlovs rang, slik at ingen vanlig lov kan frata dem denne rettigheten. Striden har stått om regelen er ment å være uttrykk for en individuell rettighet eller et påbud til om å ha et forsvar ("militia").

---

¹²⁴ Begrepet "bæretillatelse" blir ofte brukt feil ved at media benytter det som et synonym for "ervertillatelse" eller "våpenkort".

¹²⁵ "A well-regulated militia, being necessary to the security of a free State, the right of the people to keep and bear arms, shall not be infringed".

11 Skytevåpen

11.1 Våpentyper

Med ”våpen” i denne avhandlingen menes skytevåpen basert på krutt eller komprimert gass, som skyter en eller flere kuler.

Disse våpnene kan kategoriseres på forskjellige måter, ettersom mekanisme, størrelse, funksjon og ammunisjonstype varierer. Det følgende er ikke ment å være en fullstendig oversikt over forskjellige våpen, men omhandler de viktigste typene og hvilke funksjoner de har.

Dagens kruttvåpen (unntatt haglevåpen) benytter patroner med en hylse av metall, som regel messing, og med ett prosjektil. Denne er av bly og kan ha en kappe av kobber. Noen prosjektiler er laget slik at de skal deformeres kraftig (ekspandere som en skrelt banan) ved anslag, slik at de overfører mer av energien til målet, i stedet for å ”bare” trenge gjennom. Disse anvendes ved jakt for å oppnå en raskest mulig avlivning av viltet, men er forbudt iht. Haagkonvensjonen av 1899 å bruke av militæret¹²⁶. Politiet omfattes ikke og de kan ha nytte av slike patroner ved at de reduserer faren for at prosjektiler skal trenge gjennom målet og skade andre i tillegg (overpenetrasjon). I noen tilfeller kan politiet ha behov for kuler med en viss gjennomslagskraft. For eksempel dersom de er tvunget til å skyte gjennom en lettvegg¹²⁷ eller bildør. Da kan det være en fordel med helmantlet ammunisjon av samme type som forsvaret bruker.

---

¹²⁶ Det mest utbredte kaliberet i Nato er det som populært kalles .223. Kulene er helmantlede men har den egenskap at de lett kan rotere ved anslag og således skape en adskillig større sårkanal.

¹²⁷ Vestbysaken. Politiet gikk til aksjon mot et par bevæpnede ransmenn de antok befant seg inne i et hus. De ble overrasket av den ene raneren som gjemte seg inne på et rom hvor han åpnet døren på gløtt og stakk fram en hagle. En tjenestemann skjøt da et skudd gjennom veggen der hvor han antok raneren sto gjemt. Skuddet traff raneren men desverre også en liten pike som raneren bar på armen. Man fant ikke grunn til å kritisere tjenestemannen som skjøt. (Dog kunne politiet muligens forhindre at situasjonen oppsto – de hadde kontrollert rommet, men åpenbart litt for overfladisk).

11.1.1 Geværer

Geværer består av to hovedkategorier; jaktvåpen og militærvåpen. Dette er store våpen som forutsetter at begge hendene blir benyttet.

Jaktvåpen har ofte boltmekanisme som medfører at skytteren må ta et ladegrep med bolten for hvert skudd han ønsker å avfyre. (Til jakt er det ikke tillatt med mer enn tre eller fire patroner i våpenet om gangen, alt ettersom hva man jakter på og hvorvidt våpenet er automatisk). Denne type våpen brukes også til rekreasjon og konkurranseskyting.

Militærvåpen har den egenskap at de kan skyte helautomatisk, hvilket vil si at nye patroner avfyres så lenge avtrekkeren holdes inne og det er patroner i magasinet. De har også en omstiller som gjør at våpenet avfyres ett og ett skudd. Dette fordi skuddtakten sjeldent er lavere enn 8 skudd per sekund, slik at uten denne omstilleren ville det vært vanskelig å avfyre skuddene enkeltvis. Militære geværer har kraftige patroner som gjør at de kan være vanskelige å kontrollere effektivt når de avfyres helautomatisk. Det medfører at det er helt urealistisk å anta at man kan treffe 20 forskjellige mål, selvom magasinet har så mange patroner.

Det drives noe konkurranseskyting med militærvåpen her i landet, men disse kan ikke avfyres helautomatisk, kun halvautomatisk hvilket medfører at skytteren slipper å ta ladegrep mellom hvert skudd.

”Assault weapons” er et begrep fra den amerikanske debatten. Dette er våpen som har viktige trekk hentet fra militære våpen ved at de er halvautomatiske og har utskiftbare magasiner med stor kapasitet. De finnes i alle typer kalibre; som hagler, pistoler og geværer.

11.1.2 Håndvåpen

Pistoler har i hovedsak to funksjoner; militære/ polisiære formål og konkurranse/ rekreasjon. Det er ikke tillatt å jakte med pistoler her i landet pga. prosjektilenes lave energi.

Pistoler er konstruert for å kunne avfyres med en hånd. Det overveiende flertall er halvautomatiske.

I en slags mellomstilling er maskinpistolen. Dette er et tohåndsvåpen som benytter pistolpatroner. Så vidt jeg vet har disse ingen sivil funksjon, men benyttes utelukkende av forsvaret og politiet. Fordelene med våpnene er at de er mindre og hendigere enn geværene, er lette å kontrollere mht presisjon, har stor magasinkapasitet, de kan avgi automatisk ild samtidig som faren for overpenetrasjon er redusert fordi patronene ikke er så kraftige.

11.1.3 Hagler

Haglegeværet er et tohåndsvåpen på samme måte som geværet. Patronen har ofte en plast- eller papphylse og inneholder en mengde små kuler. Løpet mangler rillene som ellers graver seg inn i prosjektilet for å gi det rotasjon og dermed større presisjon. Mangelen på presisjon kompenseres ved den store haglsvermen som gjør at man treffer et større areal enn når man benytter et enkeltprosjektil. Benyttes både til jakt og konkurranse/ rekreasjon. Haglene mister fort sin energi, slik at våpenet er lite effektivt på litt avstand. Men på kort hold kan de lage omfattende skader og være mer dødelige enn jaktgeværer.

11.1.4 Luftvåpen

Luftvåpen benyttes her i landet kun til konkurranse/ rekreasjon. De avfyres et lite prosjektil (4,5 mm. diameter) av bly ved at komprimert luft eller CO₂ frigjøres. Luftdrevne våpen komprimeres med håndkraft, mens CO₂-våpen har en liten eller stor gassbeholder. Pga. den lave energien utgjør de ingen betydelig trussel mot helsen, men noen pistoler er designet for å ligne på kruttvåpen, slik at de muligens kan se noe mer skremmende ut enn hva som egentlig er berettiget.

Som et apropos til alminnelige luftvåpen kan det nevnes at det i Asia er en egen industri som produserer en type luftvåpen (Soft Air) som avfyres litt større plastikkuler (6 mm.). Disse våpnene blir solgt i leketøysforretninger. De har tidligere vært forbudt her i landet og finnes så vidt jeg vet ennå ikke i handelen.

Det betenkelige er at alle disse er lagd som tro kopier av ekte våpen, både pistoler, maskinpistoler, geværer og endog hagler. Således har de et visst intimideringspotensiale.

I utlandet benyttes disse til en slags virksomhet som ligner på "paintball", (som er et slags spill hvor deltagerne skyter på hverandre med gassdrevne "markører" som skyter malingkuler).

Våpnene kan være manuelle, gassdrevne eller endog elektriske, ved at en liten motor driver et stempel som komprimerer luften og gjør at våpenet kan avfyres helautomatisk.

11.2 Kaliber

Kaliber er en betegnelse på størrelse. Man snakker om millimeter eller tusendels tomme, eksempelvis 9 x 19 mm. pistolpatron, hvor kula har en diameter på 9 mm. mens patronens lengde er 19 mm. Et annet utbredt kaliber er .357 Magnum, hvor diameteren er omtrent like

stor mens hylsen er lengre, hvilket indikeres av betegnelsen magnum, som betyr ekstra kraftig.

For geværer har vi bla. den som kalles 7,62 x 52. Militær betegnelse er .308 Nato og denne brukes av det norske forsvar i deres hovedvåpen. Kulen har mindre diameter enn de overnevnte pistolpatroner, men hylsen er adskillig større, med flaske- istedet for sylinderform, og rommer mer krutt som gir geværkulen en mye større hastighet enn pistolpatronen. I tillegg er kulen lengre og tyngre. Dette bidrar til å øke energien.

For hagler benytter man et helt annet system. Man snakker om en diameter som beregnes utfra hvor mange kuler man kan støpe av et pund (454 gram) bly. Kaliber 12 er således grovere enn kaliber 20.

11.3 Våpen av militær karakter

Dette er våpen som pga. sin karakter anses som særlig farlige, først og fremst hvis de er tiltenkt militær bruk. De er dog tillatt brukt i idrettslig sammenheng men hver enkelt type må godkjennes. Forskjellige rundskriv lister opp godkjente våpen iht våpenforskriftens § 2-8. Det arbeides med å få et samlerundskriv utgitt i løpet av våren 2003. Våpen som ikke er på lista går til Kripos for kontroll, hvor man bl.a. vurderer om mekanismen lett lar seg ombygge til helauto.

12 Konklusjon

Som nevnt innledningsvis var ikke formålet å presentere en teori omkring hvordan våpenkriminalitet kan løses.

Imidlertid har vi sett at kriminaliteten synes å vokse i en hurtigere takt enn befolkningen. Således har vi et ekstra incitament til å uttrede forholdene ytterligere. Vi har sett at det ikke er noen åpenbar årsakssammenheng mellom den legale våpenmasse og kriminalitet i landet. Vi har også sett at politisk handlekraft i form av lovprodusering ikke åpenbart gir ønsket effekt. I hvilken grad engelske eller amerikanske erfaringer er anvendelige hos oss må bli gjenstand for en dypere vurdering.

Litteratur/referanser

- Andenæs, Johs. Statsforfatningen i Norge, 1990.
- Andenæs, Johs. Straffen som problem, 1994.
- Auglend, R.L (et al). Politirett, 1998.
- Bowling, Michael (et al). Background Checks for Firearms Transfers, 2001. Bureau of Justice Statistics, Bulletin, US Dept. of Justice, 2002.
- Echoff, Torstein. Rettskildelære 3. utg., Oslo 1993.
- Finstad, Liv Og Høigård, Cecilie (red). Kriminologi, Oslo 1997.
- Flood-Page, C, og Taylor, J. Crime in England and Wales 2001/2002: Supplementary Volume. Research, Development and Statistics Directorate, Home Office, 2003.
- Greenwood, Colin. United Nations report on Firearms regulation – a critique. The Shooting Sports Trust Ltd.
- Haga, Per. Blindvegar, omvegar, utvegar – Om kriminalitetsførebyggjande teori og praksis, 1997.
- Hauge, Ragnar. Kriminalitetens årsaker, Oslo 2001.
- Hauge, Ragnar. Straffens begrunnelser, Oslo 1996.
- Holme, Idar Magne og Krohn Solvang, Bernt. Metodevalg og metodebruk 3. utg., 1996.
- Hovedfagsoppgave, Inst. for Kriminologi, UiO, ”Grove ran – slik utøverne ser det”, 1997.
- Jørgensen, Jørn-Kr. (red). Kriminalitet i Norge, 1994 Kriminalteknisk forum, 1994.
- Kelling, G. L. og Sousa, W. H. Do police matter? An analysis of the Impact of New Yorks Police Reforms. Civic Report # 22, December 2001, The Manhattan Institute 2001.
- Killias, Martin. Gun ownership, suicide and homicide: An international perspective School of Forensic Sciences and Criminology, University of Lausanne, Switzerland.
- Kopel, David B. Japanese Gun Control, Asia Pacific Law Review, s 26-52, 1993.
- Kraft, Mark. Firearms trafficking 101 US Attorneys Bullentin, Vol. 50, # 1. US Dept. of Justice 2002
- Krug, E.G. (et al). Firearm-related deaths in the United States and 35 other high- and upper-middle-income countries International Journal of Epidemiology, 1998, No. 27, s. 214-221.

Langan, P. A, Og Levin, D. J. Recidivism of Prisoners Released in 1994. Bureau of Justice Statistics, Special Report US Dept. of Justice 2002.

Lie, Nils Erik Parts- og vitneavhør. Oslo 2002.

Lott jr., John R. More guns less crime 2. utg. Chicago 2000.

Malcolm, Joyce Lee. Gun Control's Twisted Outcome, artikkel på www.reason.com, 2002.

Matthews, Roger Armed robbery. Cullompton 2002.

Norheim, Per Terje. Våpen i Norge. 2000.

Olaussen, Leif Petter. Kriminalstatistikk som målestokk for kriminalitetsutviklingen. Stensilserien nr. 85 Inst. for kriminologi, UiO, 1996(a).

Olaussen, Leif Petter. Om drapsutviklingens flertydighet. PHS Småskrifter 1995 – 1, Politihøgskolen 1995.

Olaussen, Leif Petter. Kriminalstatistikk og virkelighet. PHS Småskrifter 1996 – 1, Politihøgskolen 1996(b).

Slettan, S. og Øie, T. M. Forbrytelse og straff, Oslo 1997.

Travis, Jeremy. Impacts of the 1994 Assault Weapons Ban: 1994-96 Research in Brief, National Institute of Justice US Dept. of Justice 1999.

Travis, Jeremy. Guns in America: National Survey on Private Ownership and Use of Firearms. Research in Brief, National Institute of Justice US Dept. of Justice 1997.

WHO, "The world report on violence and health", På internett:
http://www5.who.int/violence_injury_prevention/main.cfm?p=0000000714

Zawitz, Marianne W. Guns used in crime Bureau of Justice Statistics, Selected Findings. US Dept. of Justice 1995.

Zawitz, M. W, Og Fox, J. A. Homicide trends in the US: 2000 update. Bureau of Justice Statistics, Crime Data Brief. US Dept. of Justice 2003.

Øhrn, Karl Georg. Hvordan lykkes med metode og statistikk i samfunnsfag. Oslo 2002.